

FILOZOFICKÁ FAKULTA V PREŠOVE
UNIVERZITA P. J. ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH
Katedra slovenského jazyka a literatúry

Z POROVNANIA NÁREČIA ZEMPLÍNSKEJ TEPLICE
S JAZYKOM JUHOSLOVANSKÝCH RUSNIAKOV

Vedúci diplomovej práce: PhDr. Miloslava Sokolová, CSc.

Oponent diplomovej práce: PhDr. Ladislav Bartko, CSc.

Vypracovala: Amália Rožoková

Prešov, 1985

Čestné vyhlásenie

Vyhlasujem na svoju česť, že som diplomovú prácu vypracovala samostatne a použila som literatúru, ktorú uvádzam v zozname.

Amália Boškora

O B S A H

ÚVOD

I. KAPITOLA : Z histórie sťahovania

Slovákov na Dolnú zem	6
Pomery na Slovensku a na Dolnej zemi koncom XVII.stor. a v prvej pol. XVIII.stor.	7
Príčiny sťahovania na Dolnú zem	9
Etapy sťahovania a osídľovanie	11
Z histórie juhoslovenských Rusínov	22
Rusínske noviny a kalendáre	24
Vyučovanie rusínskeho jazyka	25

II. KAPITOLA : Morfológia

Tvaroslovie nárečia obce Zemplínska Teplica	29
Rozdiely	41

III. KAPITOLA : Lexika

Zhodné slová	55
Ukrajinizmy	63
Srbochorvatizmy	66
Germanizmy	69
Hungarizmy	70
Iné skupiny	74

ZÁVER	76
-------	----

UKÁŽKY TEXTOV

Jag mi tkala /Z.Teplica/	81
Rozhovor z Ruskohe Kerestura	83
Predpoveď počasia /rozhlas - Nový Sad/	87
Vladko vše vinovati /úryvok z knihy/	89
M.Kočiš : Mi / báseň /	90

PRÍLOHY

ÚVOD

Cieľom tejto práce je porovnať dialekt obce Zemplínska Teplica a jazyka juhoslovanských Rusínov /Rusniakov/, na základe vlastného poznania nárečia a jazykového materiálu z juhoslovanského Ruskoého Kerestura.

K téme nás priviedla existencia rusínskej národnosti žijúcej v juhoslovanskej Vojvodine a názory staršej generácie obce Zemplínska Teplica o jazykovej príbuznosti a spoločnom pôvode oboch etník.

Základným motívom pre nás bol rozhovor s veducou diplomovej práce o možnosti širšie preskúmať túto problematiku nielen po historickej stránke, ale aj z jazykového hľadiska.

Umožnila nám to tá skutočnosť, že obec Zemplínska Teplica je jednou z dedín, ktoré používajú dolnozemplínske nárečie, ako nárečie najbližšie "rusínskemu spisovnému jazyku"

/napr. Švagrovský, Halaga .../, dobrá znalosť nárečia rodnej dediny a taktiež už skôr rozvinuté písomné styky s obyvateľmi z Ruskoého Kerestura - kultúrneho centra juhoslovanských Rusínov. Veľkým stimulom bola aj tá skutočnosť, že zvolený problém nie je ešte stále doriešený, ba možno povedať, že význam tejto problematiky nebol úplne docenený a že je za potreby venovať tejto téme širšiu pozornosť.

Materiál k diplomovej práci sme začali zbierať od začiatku štúdia na Filozofickej fakulte UPJŠ v Prešove.

Pôvodne sa naša diplomová práca mala zamerať na porovnanie nárečových textov obce Zemplínska Teplica a kodifikovaných

jazykových textov z Ruskoho Kerestura. Práca nám však bola uľahčená možnosťou získať magnetofonové nahrávky rozhovorov z Ruskoho Kerestura a neskôr aj sedemnástďňový pobyt priamo v Ruskom Keresture. Pobyt v prostredí juhoslovanských Rusínov poskytol nielen možnosť osobne počuť živé slovo, ale aj celkové poznanie života rusínskej národnosti v Juhoslávii. Ich zvyky, obyčaje, názory, kultúrne využitie atď. Daná možnosť prispela nielen k získaniu bohatších skúseností pre spracovanie témy diplomovej práce, ale aj k lepšiemu poznaniu ľudí žijúcich v Ruskom Keresture, k vytvoreniu si akéhosi bližšieho až priam príbuzenského vzťahu k ľuďom, k prostrediu, ku kraju, kam sa odsťahovala časť našich "spoločných pradedov" pred viacej než 200 rokmi, čo do veľkej miery zvýšilo aj náš záujem o hlbšie a dôslednejšie preskúmanie daného problému.

Hoci v práci nepodáme komplexne spracovanú problematiku jazykových, či historických vzťahov obyvateľov Zemplínskej Teplice a Rusínov v Juhoslávii /čo ani nie je cieľom tejto diplomovej práce/, dúfame však, že ju doplníme neskorším výskumom a dopracovaním.

Materiál, ktorý sme získali v Ruskom Keresture, magnetofonovú nahrávku rozhovoru predstaviteľov staršej a strednej generácie, magnetofonovú nahrávku národných piesní, kodifikované gramatiky, časopisy, antológiu rusínskej poézie, niekoľko kníh z rusínskej poezie a prózy, nám umožnil dokonalejší pohľad na súčasný stav spisovného jazyka, ale aj jeho rozdiely s bežnou podobou jazyka, ktorú používa v Ruskom

Keresture najstaršia generácia. Našou úlohou nebolo skúmať tieto problémy, ale išlo nám predovšetkým o rozdiely, či zhodnosť v základnej lexike a v tvarosloví oboch pozorovaných jazykov.

Ako základný spôsob práce sme zvolili metódu porovnávania jazykových prejavov zo Zemplínskej Teplice a z Ruskoho Kerestura a metódu konfrontácie vlastných poznatkov a nárečí obce Zemplínska Teplica s charakteristikou dolnozemplínskeho nárečia a trebišovského nárečia v prácach vedúcej diplomovej práce, ktorá sa už skôr venovala výskumu týchto nárečí.

Získaný nárečový materiál zo Zemplínskej Teplice sme spracovali a zapísali podľa zásad vedeckej fonetickej transkripcie. V súvislých textoch sme dodržiavali pravidlá asimilácie spoluhlások vo vnútri a na konci slov. Jednotlivé hlásky dolnozemplínskeho nárečia majú bežnú podobu zaužívanú v dnešnej dialektológii. Podobne sme spracovali aj jazykový materiál z Ruskoho Kerestura. Materiál z kodifikovaných jazykových textov z Ruskoho Kerestura sme zapísali verne podľa predtlače a podľa zásad vedeckej fonetickej transkripcie, ale vylúčili sme pravidlá asimilácie spoluhlások vo vnútri a na konci slov, zároveň sme zmenili druh písma z azbuky /cyriliky/ na latinku. Tento materiál nám poslúžil predovšetkým pri spracovaní a porovnaní morfológie oboch jazykov.

Základnou pomôckou pre spracovanie a porovnanie lexikológie bol srbochorvátsko-rusínsko-ukrajinský slovník

M.M. Kočiša. Z neho sme vybrali slová z jadra slovnej zásoby u ktorých sme predpokladali pravdepodobnosť výskytu pred 200 rokmi. Každé rusínske slovičko sme vypísali na osobitnú kartičku a k nemu doplnili srbochorvátsky, ukrajinský a slovenský tvar a podobu zo Zemplínskej Teplice. V práci sme ďalej pokračovali tak, že sme jednotlivé tvary navzájom porovnávali a podľa podobnosti vytvorili skupiny rusínskych slov zhodných so zemplínskymi, s ukrajinskými a so srbochorváckymi. Porovnaním sa nám vytvorili aj ďalšie menšie skupiny.

Prácu sme začali v čase, keď sme mali k dispozícii iba jednu rusínsku gramatiku a srbochorvácko-rusínsko-ukrajinský slovník. Táto situácia sa zlepšila, keď sme priamo z Juhoslávie získali ďalšie gramatiky, lingvistické práce i knihy rusínskej poézie, prózy a niekoľko zozbieraných ľudových piesní. Veľkou pomôckou pre nás bola práca Švagrovského /1984/, ktorá nám umožnila porovnanie vlastných výsledkov s názormi, ktoré uviedol autor v štúdií K otázke genézy a konštituovania jazyka juhoslovanských Rusínov /Rusniakov/. Je to jediná novšia práca zaoberajúca sa rovnakou problematikou, ako sme si zvolili my. V iných prípadoch sme konfrontovali svoje výsledky s "rusínskymi" jazykovedcami. Poslúžili nám k tomu najmä názory a práce M.M. Kočiša-rusínskeho jazykovedca, ktorý úplne spracoval gramatiku Rusínov v Juhoslávii a podal jeho charakteristiku i krátke porovnanie s ukrajinským, poľským a slovenským spisovným jazykom. Kočiš však neporovnal rusínsky jazyk

s dolnozemplínčinou, aj keď v mnohých prípadoch poukazuje na ich veľkú podobnosť i zhodnosť.

Pri práci sa vyskytli aj niektoré problémy najmä v začiatkoch, keď sme museli prekonávať nedostatok literatúry a neskôr keď sme sa museli vyrovnáť aj s tou skutočnosťou, že literatúra, ktorú sme získali bola v rusínskom jazyku /písaná azbukou/ a niekedy v ukrajinskom alebo srbochorvátskom jazyku.

Za pomoc pri riešení niektorých sporných problémov, ktoré sa v práci vyskytli a za cenné pripomienky k práci ďakujeme vedúcej diplomovej práce s. PhDr. Miloslave Sokolovej. Rovnako ďakujeme za cenné pripomienky najmä k historickej časti práce a za umožnenie pobytu v Juhoslávii vedúcemu učiteľovi skupiny s. PhDr. Michalovi Mindošovi.

I. kapitola : Z histórie sťahovania Slovákov na Dolnú zem

1. Veľká časť obyvateľov Slovenska žije mimo svojho materského etnika. V minulosti ich nepriaznivé životné podmienky vyhánali za obživou do bližšej i ďalekej cudziny. Za feudalizmu, najmä v XVIII. a v prvej polovici XIX. storočia ich lákala Dolná zem, kde v tomto období vznikali slovenské i rusniacke osady v oblastiach medzi Dunajom a Tisou, bekešskej oblasti, v Zadunajsku, v terajšom severovýchodnom Maďarsku, ako aj v juhoslovanskej Vojvodine /Siracký, 1971/. Príčiny ich odchodu osvetľujú z časti vtedajšiu hospodársku, sociálnu i politickú situáciu na území dnešného Slovenska.

Masové odchody obyvateľov žijúcich na území dnešného Slovenska na Dolnú zem boli súčasťou sťahovania poddaných /migratio colonorum/ Uhorska, súčasťou veľkého osídľovacieho procesu po vyhnaní Turkov z jeho územia. /Siracký, ibid/.

Nové kolónie, ktoré v južných oblastiach vznikali, nezakladali vždy len príslušníci jedného národa, ale často sa usadzovali spolu aj príslušníci viacerých národov a národností. Takéto spolužitie prirodzene vplývalo na ďalší vývoj a determinovalo život kolonistov v národnom, politickom, kultúrnom, ale i hospodárskom a sociálnom ohľade. Z veľkého počtu prisťahovaných sa mnohí ocnárodnili, podľahli najmä maďarizácii, prípadne sa inak asimilovali. V národnom i kultúrnom ohľade sa najlepšie udržali juhoslovanskí Slováci a Rusniaci /Siracký, ibid/.

2. Pomery na Slovensku a na Dolnej zemi koncom XVII. storočia v prvej polovici XVIII. storočia.

Kým prevažná časť Uhorska bola v XVII. storočí pod nadvládou Turkov, okupovali Turci iba menšiu časť Slovenska, ale južné kraje Slovenska boli "trvalým bojišťom, na ktorom sa takmer ustavične stýkali vojská nepriateľských armád". (Dejiny Slovenska I., 1961, s. 322) Turci sa dostali najďalej na územie Slovenska po dobytí Nových Zámkov po roku 1663. Prenikli hlboko do údolia Váhu, dobyli hrady Nitru, Hlohovec, Levice. Napriek dočasným úspechom cisárskych vojsk, Leopold I. uzavrel s nimi nevýhodný, tzv. Vašavarský mier.

60 - 80 roky XVII. storočia zvýšili bremená slovenského obyvateľstva, ktoré muselo znášať veľké výdavky pri zásobovaní a vydržiavaní vojska, ale aj priamo sa zúčastňovať na protitureckých bojoch. Popri tureckom nebezpečenstve a pohrome je toto storočie poznamenané celým radom protihabsburských stavovských povstaní, ktoré sa "ako ničivá smršť prehnali od východných až po západné hranice Slovenska, pričom tu plienili aj povstalci, aj cisárski žoldnieri." (Siracký, 1971, s. 13) Aj zemepanské vykorisťovanie nado- budlo v tomto storočí nebývalé rozmery.

Na východnom Slovensku vznikali odbojové odzbrojené skupiny, ktoré sa nazývali bujdošmi, malkotetmi a najčastejšie kurucmi (Siracký, ibid). Postupom času si získali sympatie poddaného ľudu, ktorý veril sľubom, že bude oslobodený od daní. Povstanie zosilnelo najmä v roku 1678, keď

sa jeho vodcom stal kežmarský rodák Imrich Thšköly. Keď turecký sultán Kara Mustafa vypovedal v roku 1683 vojnu habsburgovcom, pridal sa Thšköly na jeho stranu. Turci však utrpeli pri Viedni porážku a tým zhasla aj Thškölyho sláva.

Hoci XVIII. storočie ako celok bolo pokojnejšie, jeho začiatok ešte nepriniesol slovenskému ľudu mierové roky. Nebezpečné vrenie medzi poddanými vo východoslovenských stoliciach začalo už koncom XVII. storočia prerásť do miestnych povstaní. V roku 1703 vťahol na východné Slovensko z Poľska s početnými jazdcami magnát František Rákoczi II., na ktorého ťažko a dlho skúšaný ľud čakal ako na mesiaša. Ľud Šariša i Zemplína a iných východoslovenských oblastí vtedy spieval: Počkajce me, pán Rákoczi za tými hurami, ta ja pujdem z vami! a hufne sa pridával na jeho stranu. Keď však Rákocziho vojská utrpeli v roku 1708 pri Trenčíne ťažkú porážku, vzdali sa kuruci cisárskym vojskám. Mier uzavretý 1. mája 1711 v mestečku Satu-Mare bol predzvestou nových pokojnejších čias. Ale ako sa neskoršie ukázalo satmarský mier bol aj významným periodizačným medzníkom, umožňujúcim na krátky čas postupnú obnovu hospodárstva Uhorska i Slovenska ako jeho súčasť. Až prvé povojnové roky odhalili všetky nedostatky dlhotrvajúcich vojen a nepokojov a obnažili neuspokojivú hospodársku situáciu, v ktorej sa ocitlo celé Uhorsko.

S nedostatkom pôdy v slovenských stoliciach a najmä s jej neúrodnosťou ostro kontrastovali obrovské v mnohých

prípadoch vôbec neobrábané komplexy pôdy na Dolnej zemi. Hlavným zamestnaním obyvateľstva bol extenzívny chov dobytka, ktorý umožňovali rozsiahle pustatiny. Obrábanie pôdy bolo zatlačené do úzadia. Jedinou formou obrábania pôdy bol tzv. voľný záber v rozličných obmenách.

Je celkom prirodzené, že keď nastali pokojnejšie časy uvažovalo sa, ako široké pustatiny Dolnej zeme zaľudniť. Na ich zaľudnení mal záujem tak štát, ako aj zemepáni, ba aj nietkoré stolice. Z radov obyvateľov žijúcich pre viac ako 200 rokmi na území dnešného Slovenska pohli sa najmä najutlačenejšie vrstvy, ktoré si hľadali bezpečnejšie miesta, na ktorých by sa mohli lepšie užiť. V Budíne bola vytvorená budínska komorská administrácia, ktorá mala za úlohu oboznámiť sa so situáciou na celom znovuzískanom území (neoaquistata), urobiť evidenciu majetkov, vyberať dane, zriaďovať colné a soľné úrady. Vo Viedni sa na vedenie týchto prác ustanovila stála komisia, ktorá pracovala v roku 1690 až 1707 ako Neoaquistica Comisio (Siracký, 1980).

3. Príčiny sťahovania obyvateľov z "horných krajov" na Dolnú zem.

Staršia literatúra zaoberajúca sa sporadicky osídľovaním Dolnej zeme zafixovala si viacmenej predstavu, že osídľovanie sa začalo až príchodom mierových čias, teda od II. desaťročia XVIII. storočia. Až neskorším štúdiom sa zistilo, že medzi prvými chodievali sem sezónni poľnohospodárski robotníci na letné poľné práce, najmä v období žatvy. (Siracký, ibid).

Už koncom XVII. storočia bývalo zvykom, že pred žatvou chodievali robotníci z Horniakov na Dolniaky. Z toho vyplýva, že hlavným dodávateľom nových osídlencov pre Uhorskú nížinu z domácich zdrojov boli severnejšie stolice, čiže aj časti územia dnešného Slovenska. Relatívne väčšia hustota obyvateľstva, nedostatok pôdy, primitívny spôsob hospodárenia, následky dlhotrvajúcich vojen a v neposlednom rade aj mnohé živelné pohromy nútia obyvateľstvo týchto stolíc hľadať šťastie v južnejších krajoch. Tak tomu bolo aj v povodí Hornádu na východnom Slovensku, odkiaľ sa obyvateľstvo koncom XVII. storočia začína sťahovať na juh od svojej rečovej hranice a kde osídľuje v značnej miere južnú časť abaujskej stolice a preniká aj do boršošskej stolice. Sem okrem obyvateľov rímskokatolíckeho náboženstva prichádzajú aj gréckokatolíci zo Spiša a Šariša, ktorí sa neskoršie, v polovici XVIII. storočia sťahujú ďalej na juh. Prichádzajú až do Báčky i terajšieho Rusko-Kerestura a Kucuri (Siracký, *ibid*). (Týmto tvrdením nechceme stotožňovať pojem národnosť s pojmom náboženská príslušnosť).

Najúčinnejším nástrojom poddaných v boji proti feudálom boli úteky. Ťažko postihli najmä tých pánov, ktorí vlastnili iba niekoľko rodín. Stupňujú preto úsilie, aby útekem zabránili. Na druhej strane zemepáni dolnozemsých stolíc spravidla vďačne prijímali utečencov.

Druhú tak isto početnú skupinu severných osadlíkov na Dolnej zemi tvorili poddaní, ktorý sem prisťahovali jednotliví zemepáni. Boli to jednak zemepáni, ktorí mali majet-

ky na území dnešného Slovenska a aj na Dolnej zemi, jednak tí, ktorí získali nové majetky na Dolnej zemi.

4. Etapy sťahovania a osídľovania

Pri sťahovaní poddaných na Dolnú zem a následkom vzniku rozvoja osídľovania rozoznávame tri výrazné etapy.

(Širacký, ibid). Prvá zahrňuje obdobie 1690 až 1710, druhá 1711 až 1740, tretia roky 1745 až 1790 s doznievaním až do polovice 19. storočia. V prvej etape zaznamenávame prvé pozoruhodnejšie pohyby obyvateľstva v Novohrade a v Honte.

Po mieri v Satu-Mare začína druhá etapa osídľovania obyvateľstva zo severnejších krajín, ktoré sa nachádzajú na území dnešného Slovenska.

V tretej etape osídľovania Dolnej zeme vznikajú osady aj v najjužnejších častiach Uhorska, v Banáte a v Srijemu.

4.1. Osídľovanie Báčky, Banátu a Srijemu

Kolonizácia Uhorska nadobudla na intenzite najmä za panovania Márie Terézie a Jozefa II. Vtedy prišlo do Uhorska najviac nemeckých kolonistov. V období 1740-1790 trvá aj naďalej sťahovanie obyvateľov žijúcich na území dnešného Slovenska, ktorí sa po roku 1745 začínajú usadzovať v južných oblastiach Uhorska, v Báčke, v Banáte a v Srijemu.

Zatiaľ, čo predchádzajúce obdobia boli poznačené predovšetkým osídľovaním z iniciatívy jednotlivých zemepánov,

ktorí si osídľovali poddaných na vlastné majetky, vystupuje najmä od 60. rokov do popredia organizované komorské osídlenie zamerané predovšetkým na nemeckých kolonistov, ktoré znásobilo hospodársku silu Uhorska, ale súčasne dovršilo jeho premenu na mnohonárodnostný štát (Siracký, 1971).

Za vlády Márie Terézie rozoznávame vo vzťahu k osídľovacej politike dve obdobia. Prvé sa začína v roku 1748 a končí roku 1763, prispôbovalo sa metódam sukromného zemepanského osídľovania (Siracký, *ibid*).

25. februára 1763 bol vydaný kolonizačný patent, ktorý sľuboval každému, kto sa osadí na komorských majetkoch a vystaví si dom, oslobodenie daní na 6 rokov a zdarma stavebné drevo. Remeselníkom sľuboval oslobodenie od daní na 10 rokov.

Na komorských majetkoch sa osadzujú Slováci vo väčšom počte v Pivnici a Laliti, čiastočne v Kupusine, Topolí a Veprovci, zatiaľ čo obyvateľstvo gréckokatolíckeho vierovyznania z východného Slovenska sa usadilo na komorských pustatinách Ruski Kerestur a Kucura (Švagrovský, 1984).

V polovici 40 rokov XVIII. storočia prenikla prvá vlna slovenského osídlenia aj do Báčky. Mier v Karlovciach 1699 znamenal koniec tureckej okupácie Báčky. Banát musel čakať na odchod Turkov ešte 19 rokov do roku 1718 do uzavretia mieru v Pažerevací.

Prvé významnejšie osady v Báčke založili Nemci. Maďarov v Báčke začal osídľovať kološský arcibiskup Imre Csáky na majetkoch arcibiskupstva (Siracký, 1971). Popri maďarských osadníkoch sa prísťahovali aj slovenské rodiny, ktoré

sa osadili v Daroslave, Ade a Veprovci.

Početnejšie miešané maďarsko-slovenské osídlenie vzniklo aj v Topoli. V roku 1752 sa Maďari spoločne aj so Slovákmi osadili aj v Kupusine. V spomínaných osadách, kde Slováci bývali spolu s Maďarmi, sa slovenské obyvateľstvo dodnes neudržalo. Išlo nesporne o príslušníkov rímskokatolíckeho náboženstva, ktorí omnoho ľahšie podliehali maďarizácii (Siracký, ibid).

K významným osadám, ktoré vznikli na území Báčky na komorských majetkoch, patrí Pivnica a Lališ. Tieto dediny sa zachovali aj dodnes. Ponechali si svoju starú slovenskú kultúru i slovenský jazyk.

Na majetky komory do Báčky prichádza aj obyvateľstvo z východného Slovenska (gréckokatolíckeho náboženstva), ktoré sa usadilo na miestach terajšieho Ruskoho Kerestura a Kucuri.

4.2. Osídlenie miesta, kde sa nachádza dnešný Kerestur má svoju starú históriu. Keď ho osídľovali prví obyvatelia dostal maďarské pomenovanie "Nagy Kerestur" (Veľký Kerestur). V druhej polovici XIX. storočia bol pomenovaný na "Bacs-Keresztur" (Bač Kerestur). Od roku 1904 má ešte ten istý názov, ale píšúci sa spolu "BacsKerestur" (Bačkerestur).

S názvom Kerestur sa však v Báčke stretávame už v roku 1495. Tento Kerestur sa nachádzal asi 30 kilometrov od dnešného Kerestura. V tureckých daňových knihách (tefteroch) z roku 1554 sa spomínajú ešte dva Kerestury - Horný a Dolný. Predpokladá sa, že Horný Kerestur je tou dedinou, po ktorej nesie pomenovanie dnešný Ruski Kerestur. Dolný Kerestur

sa nachádzal nižšie od dnešnej dediny Čelárovo (tiež Banát) (Olejár, 1984).

Rusínsky historik Havril Kostolník predpokladá, že história Kerestura je staršia ako od roku 1495. Vedie ho k tomu skutočnosť, že z roku 1410 sa spomína dedina "Bellye" (dnes názov jednej časti chotára v Ruskom Keresture), ktorá patrila rodu Keresturi. To znamená, že keď v roku 1410 vlastní rod Keresturi dedinu Bellye, musí už existovať Kerestur ako dedina. (Kostelník, 1925, rusínsky historik). Z údajov, ktoré uvádza historik Havril Kostelník, môžeme vyvodiť záver, že dnešný Ruski Kerestur má cez 580 rokov.

Kerestur ako usadlosť s okolím dostáva teda svoje pomenovanie pravdepodobne ešte na sklonku XIV. storočia, keď v Bačke žili v prevažnej miere Maďari. Prvý, teda maďarský Kerestur sa rozvíjal do roku 1526. Po tomto roku začali všetky okolité oblasti pustošiť Turci. Dedina stráca svoju predošlú moc a slávu. Z daňových kníh sa dozvedáme, že v Keresture sa nachádzali iba tri domy, z ktorých iba jeden platil daň (Švagrovský, 1984).

Dedina sa opäť začína vzmáhať až v rokoch 1741-1742, no už ako srbská osadlosť.

Podľa správ administrátora Rédla prví osadníci z Hornice (Horné Uhorsko) prichádzajú okolo roku 1751. Iniciátorom osídlenia bol Michailo Munkači z dediny Červenove (dnes časť Ukrajinskej SSR). Slobodník Munkači prevádza z horných krajov prvých osídlencov - Rusínov do Ruskoho Kerestura (Švagrovský, ibid).

Urbársky doklad z roku 1751 však spomína Kerestur už ako organizovanú usadlosť. Preto dávame za pravdu názorom, že osídlenie dnešného Ruskoho Kerestura obyvateľmi grécko-katolíckeho vierovyznania z hornejších krajov sa začína rokom 1745 (rusínsky historik Fedor Laboš). Fedor Laboš (1979) uvádza, že prvé rodiny Rusínov z Hornice prichádzajú v roku 1745 a usadili sa na keresturskej pustatine Koscelisko a položili tak základ osídľovania Kerestura. Na tieto miesta prichádzajú obyvatelia v rokoch 1746-1750 z boršoďskej, havešskej a sabolčskej župy. Podľa jeho správ má Kerestur v roku 1751 80 rodín (Fedor Laboš, 1979; Švagrovský, 1984).

Obyvateľstvo, ktoré sem aj naďalej prichádza je nejednotné. Príčinou je najmä to, že neprichádzajú z jedného kraja. Prichádzajú z mukačevskej, berežskej, užhorodskej (Zakarpatská oblasť USSR): satmarskej, hevešskej, sabolčskej (MĽR), zemplínskej, šarišskej, boršoďskej župy.

V roku 1773 má Kerestur 1778 obyvateľov, čo svedčí o tom, že za 30-40 rokov vyrástol Kerestur na veľkú dedinu. Spomedzi okolitých dedín okrem Kuly sa Kerestur osídlil ako prvý a najrýchlejšie rástol.

TABUĽKA RASTU OBYVATEĽSTVA:

rok	počet
1745	11 rodín
1751	80 rodín
1756	400 obyvateľov
1765	1 341 obyvateľov
1767	1 443 obyvateľov
1773	1 778 obyvateľov
1792	2 100 obyvateľov (Olejár, 1984)

Koncom XVIII. storočia v Keresture žilo viac ako 2 000 obyvateľov- Rusínov, ktorí boli z časti zmiešaní so Srbmi, Nemcami a Židmi.

Aj keď osídľovanie Báčky Horniakmi bolo neorganizované, predsa kulská správa (Kula - mesto vzdialené asi 9 km od Kerestura) prijala prisťahovalcov bez väčších problémov (hneď prvých 11 rodín, ktoré prišli spod Karpát na sezónne práce). Kolonisti podpísali kontrakt s kulskou správou na jeden rok. Niet pochyb o tom, že správa v Kule postrehla pracovné úsilie kolonistov. Okamžite požiadala vyšší erársky úrad v Bai o novú prestavbu Veľkého Kerestura, ktorý bol celkom zničený rakúsko-tureckou vojnou. V liste zo 17. januára 1751 kulská správa žiadala úrad v Bai o znovuosídlenie dediny rusniackym obyvateľstvom. Aj napriek tejto výhode nemali kolonisti sťahujúci sa z Horniakov také možnosti, aké dávali úrady nemeckým kolonizátorom. Horniaci sa sťahovali legálne, no bez cisárskeho dekrétu. Prichádzali s rizikom, že v prípade nepriaznivých podmienok sa budú musieť vrátiť späť, alebo pokračovať ďalej. Preto ani nedostali takú pomoc, akú mali nemeckí kolonisti (Ladoš, 1979).

Problematikou osídľovania Dolnej zeme konkrétne Kerestura a jeho okolia sa zaoberal aj ďalší autor historik Risto Eremič (Bačškie Rusi v prílohách letopisov Matice Srbskej). Tu autor uvádza, že sa do Kerestura prisťahovali prví Rusíni v roku 1746, keď spod Karpát prichádza 11 rodín z bývalej zemplínskej župy. Od roku 1751 ich prichádza stále viac a už v roku 1756 má Kerestur 400 obyvateľov. Ďalej uvádza,

že prisťahovalci neprišli z jedného miesta, ale z niekoľkých oblastí spod Karpát, z Hornice ako dnes nazývajú severné kraje potomkovia svojich pradedov, ktorí sa na Dolnú zem prisťahovali pred 230 rokmi. Eremič (ibid) v práci hovorí aj o tom, že prisťahovalci rozprávali rôznymi jazykmi podľa toho, z ktorej oblasti prišli. Jední rozprávali po "karpatorusky" (mysliac tým zakarpatsko-ukrajinské nárečie), druhí podobne ako po slovensky, tretí mali vo svojom jazyku veľa maďarských slov. Podľa priezvisk nových prisťahovalcov, ktoré sú zaznamenané v matrike na keresturskej fare vidieť, že jedni sú čiste "karpato-ruské", druhé čiste maďarské, tretie slovenské, štvrté poľské, čo znamená, že ich predkovia prišli z jednej zmiešanej zóny, ktorá susedila s Ruskom, Slovenskom, Poľskom a Maďarskom.

Z mozaiky názorov možno vyvodit' záver, že osídľovanie dnešného Ruskoho Kerestura Horniakmi začína už v prvej polovici XVIII. storočia. Na základe správ o zakladaní grécko-katolíckej fary v Keresture v roku 1751 môžeme povedať, že dedina má v tomto období 120 rodín, ktoré sa prisťahovali z viacerých severských stolíc. Tu sa úplne prikláňame k názoru Švegrovského (1984), že sa Rusíni prisťahovali do Báčky, Banátu a Srieemu po roku 1744.

O obyvateľoch sťahujúcich sa zo zemplínskej župy sa viacerí autori zmieňujú, že prichádzajú na základe sťahovacieho dekrétu v roku 1752 a že išlo o poddaných gréckokatolíckeho náboženstva z okolia Trebišova a Sečoviec (z Veľkého i Malého Ruskova, Čeloviec, Nižného Žipova,

Zemplínskej Teplice, Zbehňova, Kašova atď.) (Švagrovský, 1984). Pre našu prácu je dôležité konštatovanie, že osídlení z týchto dedín prichádzajú do Ruskoho Kerestura ako prví. (Švagrovský, ibid) .

Druhá skupina prišla do Báčky asi o 20 rokov neskoršie z abovskej stolice a boršošskej stolice.

V dnešnom Ruskom Keresture sa zachovali pôvodné názvy ulíc "šorov". Jeden z týchto šorov má názov "Šor Zbehňov", o ktorom je dôkaz (Laboš, 1979), že svoje pomenovanie má po dedine z Horniakov, z ktorej prichádzajú prvé rodiny do Kerestura - Zbehňov, (dedina vzdialená od Zemplínskej Teplice asi 7 km).

V roku 1752 podpísali prisťahovalci z Hornice osadnícku zmlúvu, podľa ktorej sa môže slobodne sťahovať na komorské majetky, na 4 roky sú oslobodení od platenia daní a cirkevného desiatku, ale sami si musia vystavať domy. Stavebné drevo dostanú zdarma a každá rodina dostane toľko zeme, koľko je schopná obrobiť s tým, že bude komore odvádzať siedmu časťku zo všetkého s výnimkou konôp a zeleniny. Všetci osadníci, ktorí prišli do Báčky bez ohľadu na to odkiaľ prišli boli gréckokatolíckeho t.j. uniackého vierovyznania. (Švagrovský, 1984). Na ich označenie v zemplínskom nárečí doteraz slúži pomenovanie Rusnáci.

V roku 1792 sa osídľovanie Kerestura končí a začína sa nová kolonizácia z Kerestura do okolia. Medzi prvými osadami osídlenými Keresturčanmi bol Šid, ktorý sa stal v tretej štvrtine XVIII. storočia sídlom gréckokatolíckeho

biskupstva.

Problémom osídľovania Dolnej zeme sa zaoberal aj Ondrej Halaga. Uvádza, že po vyhnaní Turkov z Uhorska vracajú sa na Dolnú zem nielen maďarskí utečenci, ktorí predtým našli útulok v našich podkarpatských stoliciach, ale ide s nimi osadzovať vyludnené kraje aj obyvateľstvo slovenské. Odišlo tam mnoho východoslovenského obyvateľstva "fidei Ruthenorum" - skrátka Rusniaci, ako sa gréckokatolíci nazývajú východoslovenským ľudovým výrazom.

Do Kerestura a Kucurí v Báčke začali sa sťahovať za Márie Terézie od roku 1746 z južných oblastí východného Slovenska. Niektorí ukrajinskí historici tvrdili, že ide o potomkov záporožských Kozákov. No sami Bačvenci sa proti tomu ohradzujú: "Že my potomky Kozakov, to tverdza len historičare, ktorí nepoznaju zblížej naš narod"/Vinaj,1947/.

Na južno - východoslovenský pôvod konečne ukazuje celkom zreteľne sama reč, ktorá je po 200-ročnom odlúčení napodiv pomerne čisto zachovala, že nebyť srbského "ča" namiesto východoslovenského "žebi, že" sotva by po reči bolo možno si uvedomiť, že máme pred sebou Keresturčana a nie Juhozemplínčana. Práve len tamojší inteligenti miešajú do svojej reči slová srbské, ukrajinské a cirkevno-slovenské, najmä v odbornej terminológii.

Horniaci, po príchode na Dolnú zem, našli obec opustenú a podľa tradície vo vtedajších močiaroch bez pitnej vody sa im zle vžívalo do nového prostredia a z toho dôvodu sa mnohí vrátili späť. Na konci roku 1746 bolo už v Keresture

78 rodín. V roku 1751 bola založená miestna gréckokatolícka fara a súčasne si kerestučania vymohli kontrakt o osídľovaní. Roku 1792 sa kolonizácia Kerestura skončila a začala sa nová - z Kerestura do okolia /rovnako vyššie/.

Prvé osadené dediny Keresturčanmi a Kucurčanmi boli Petrovec, Vrbas, Ďurďov, Bačince, /Šarišania/, Berkasov, Mikloševce, Piškorevce, Martince, Bingula, Lovas, Ilince, Delatovce, Erdevik, Rajevo Selo, Bikič Doľ, Sremska Mitrovica, Andrijevice a iné /M. Kovač, 1948/.

Po staršej podkarpatskej kolonizácii, ktorá mala a má rečový ráz východoslovenský, nasledovala kolonizácia rečove rusínska, a to po roku 1848, ale najmä po roku 1860. Kolonizácia nebola ukončená zánikom Uhorska. V rámci vnútornej kolonizácie v Juhoslávii Keresturčania osídlili roku 1920 Labudňač, r. 1930 Gospođince a r. 1946 Gunaroš /toľko Halaga/.

Ďalšou významnou osadou, do ktorej sa prisťahovali gréckokatolíci z Hornice, je Kucur. V roku 1767 sem prišla skupina poddaných s právom sťahovania sa z Abaujskej stolice. Neskôr sa obyvateľstvo z Kucuri sťahovalo spolu s keresturským obyvateľstvom do iných osád, a to v Báčke do Obrovca, Ďurďieva, Starého Vrbasu, Nového Sadu; v Srijeme sa osadili v Šide, Bačinciach, Petrovci, Mikloševci, Berkasove a v Slavonii v Piškorevci a v Rajovom Sele.

V súčasnosti Rusíni (Rusniaci), rovnako aj aj Slováci tvoria v Juhoslávii vlastné národnostné menšiny. Mnohonárodnostná Socialistická federatívna republika Juhoslávie má pomerne veľký počet národnostných menšín (Maďari, Slovaci,

Rumuni, Taliani, Česi, Albánci, Rusniaci etď.). Juhoslovenská vláda rovnako ako všetky socialistické vlády uplatňuje k svojim národnostným menšinám politiku rovnoprávnosti.

Pravda, medzi socialistickými krajinami sú určité rozdiely v konkrétnom zabezpečení podmienok pre národný vývin menšín, vo formách usporiadania inštitucionálneho vyjadrenia národného života, rozsahu práv a možnosti národného vyžitia a pod.

Národnostné vzťahy neexistujú izolovane, samostatne, netvorí osobitnú vrstvu v štruktúre spoločenských vzťahov, ale sú ich organickou zložkou a nevyhnutnou stránkou na určitom stupni vývoja. Prenikli podstatne do všetkých oblastí života spoločnosti, majú svoj ekonomický, sociálno-triedny, politický, ideový, kultúrny, morálny a psychologický aspekt. Národnostné vzťahy majú aj svoju vnútroštátnu a medzištátnu stránku. Vystupujú ako vzťahy inštitucionálne a osobnostné (Bajcura, 1977).

O určitú typológiu národnostných menšín sa u nás pokúsil J. Zvara, ktorý podľa pôvodu delí národnostné menšiny na tri typy. Do prvého typu zaraďuje etnikum, ktoré oddávna žije v inonárodnom prostredí a svojim pôvodom nepatrí ani k jednému národu jestvujúcemu za hranicami (Lužickí Srbi). Do druhého typu zaraďujeme skupiny, ktoré žijú v inonárodnom prostredí, dostali sa tam v predchádzajúcich storočiach a v dôsledku vysťahovaleckých vln a od pôvodných národov ich oddeľuje len štátna hranica. Ako príklad tohto typu Zvara uvádza Slovákov v Juhoslávii a v Maďarsku, ktorí sa tam vys-

ťahovali po tureckých vpádoch. Do tejto skupiny zaraďujeme aj juhoslovanských Rusniakov. Rozdiel je však v tom, že ich od pôvodných národov neoddeľuje iba štátna hranica, ale aj jazyk. Tretí typ vznikol väčšinou po prvej svetovej vojne v dôsledku rozpadu Rakúsko-Uhorska, po vzniku nástupníckych štátov a pod. Ide o typ pohraničných národnostných menšín, ktoré sú od svojich pôvodných národov oddelené štátnou hranicou.

5. Z histórie jazyka juhoslovanských Rusínov /Rusniakov/

História "ruskej bešedy" nie je ešte úplne preskúmaná (Košič, 1978). Jednou z príčin je aj to, že predkovia, ktorí prichádzali na Dolniaky z územia dnešného východného Slovenska a zakarpatskej časti USSR boli jazykovo nejednotní, čo znamená že nepoužívali rovnaký jazyk.

Výskumom dnešného jazyka sa zaoberá viacero jazykovedcov rusínskeho (rusniackeho) jazyka. Jedným z nich bol aj M.M. Kočiš, ktorý svoje výskumy a závery z nich uverejnil v práci "Lingvistični roboti" (Kočiš, 1978). Tu uvádza, že veľká časť prisťahovalcov rozprávala približne tak, ako sa rozpráva dnes (s. 16). Tí, ktorých reč sa sčasti líšila od jazyka väčšiny, sa skoro priklonili k väčšine.

Ďalším z najvýznamnejších jazykovedcov, ktorí skúmali rusínsky (rusniacky) jazyk je aj Havril Kostelnik. Od neho sa zaužívalo aj pomenovanie tohoto jazyka ako "bučvaňsko - ruska bešeda" a neskôr "bačvaňsko - srmska ruska bešeda"

(pozri aj Švagrovský, 1984, s. 259). Ide o jazyk, ktorý dnes používajú všetci Rusniaci a volajú ho "ruská bešeda" (to Švagrovský neuvádza). Aj napriek tomu, že tento jazyk fungoval hneď od príchodu prisťahovalcov, žiaci, učitelia, vzdelaní ľudia, cirkevní predstavitelia používali na zápis tzv. učený spôsob (cirkevno-slovančinu, latinčinu, maďarčinu ako vládnucci jazyk).

V roku 1890 vydal v Užhorode Michail Vrabeľ /učiteľ z Ruskoho Kerestura/ prvú tlačenú knihu zozbieraných piesní v rusínskom jazyku pod názvom "Ruskij solovej" (Rusiacky slávik) Jej veľkým nedostatkom bolo, ako uvádza Kočiš /s.17/, že Vrabeľ neuviedol pod jednotlivé piesne, kde ich zaznamenal. Napísal iba, že je to zemplínska, šarišská, alebo ukrajinská pieseň.

V lete 1897 prišiel do Báčky ukrajinský jazykovedec Vladimir Hnatuk, ktorý v rekordnom čase za dva a pol mesiaca zozbierať národné rozprávky a piesne, ktoré neskôr vydal v niekoľkých knihách. Napr. zborník piesní "Pisni Bač-Bodroghskoho komitetu" (Ľvov 1900); zborník prózy "Kazki z Bačky" (Ľvov 1910) a "Bajki, legendi, istorični perekazi, noveli, anekdoti z Bački" Ľvov 1911 (to Švagrovský neuvádza).

Skôr však než vyšli všetky Hnatukove práce, bola napísaná prvá kniha rusínskeho autora Gabora Kostelníka Gonzova "Z mojoho valala" (1903). Kniha bola vytlačená v Žovkvi na Ukrajine v roku 1904. Tento rok sa preto počíta za začiatok "ruského literárneho jazyka". Dielko, ktoré napísal autor ako sedemnásťročný má aj v súčasnosti symbolický význam pre "male ruske ostrovo na juhu Uhorskej".

6. Rusínske noviny a kalendáre

V roku 1919 bolo v Novom Sade založené Ruske narodne prosvitne družstvo - Prosvita, ktoré začalo vydávať svoj kalendár Ruski kalendar v 1921 a v 1924 aj noviny Ruski novini. Pre deti začal vychádzať od roku 1937 časopis Naša zahrádka.

V medzivojnovom období vyšlo aj niekoľko knižných publikácií. Boli to: Narodni pisni južnoslavienskich rusinoch - zborník, ktorý zostavil D. Bindas a O. Kostelnik /1927/, Zbornik pisňoch za dzeci - Pupče /1929/, Rusko - ukrajinski almanach bačvaňsko - srmskich pisateľoch /1936/. V roku 1934 vznikol týždenník Zaria (Švagrovsky, 1984).

Rok 1941 prináša začiatok vojny a koniec vydávaniu všetkých časopisov. Vydávanie sa obnovilo až po roku 1945. Ako nové časopisy začali vychádzať: Ruske slovo /1945/, Pionirska zahrádka /1947/, Narodni kalendar /1946/, literárny a kultúrny časopis Švetlosc /1952/ a časopis pre mládež Mak /1972/ /Kočiš, 1978/.

Veľkým prínosom posledných diel rusínskych autorov je práca Juraja Papharhaja Antológia rusínskej poézie, vydaná v Novom Sade v septembri 1984 na počesť 80-teho výročia originálnej "ruskej" literatúri. Autor v nej predstavuje plejádu najvýznamnejších rusínskych poéтов od roku 1904 do 1984, krátkym výberom z diel a stručným životopisom. Sám autor na záver svojho úvodu hovorí, že aj napriek tomu, že predstavil veľký počet autorov /32/, nepodarilo sa mu

zaradiť do diela všetkých poéтов súčasnej rusínskej literatúry, ktorá sa v posledných rokoch rozrástla do nebyvanej miery. Preto je zrejmé, že za novou antológiou, ktorá doplní túto, už nebude potrebné čakať ďalších 20 rokov.

7. Vyučovanie rusínskeho jazyka

Prvý kongres juhoslovanských Rusínov sa zišiel v roku 1919 v Novom Sade. Jeho úlohou okrem iného bolo usporiadať pomery v oblasti jazykovej politiky. Kongres odporučil povýšiť kerestúrske nárečie do funkcie spisovného jazyka, ktorý bude v budúcnosti záväzný pre všetkých Rusínov v Juho-slávii. Ukrajinizujúce tendencie na kongrese neprešli /pozri Švagrovský, 1984, s. 259/.

Vedecké práce z gramatiky "ruskoho" jazyka začal G. Kostelnik svojou gramatikou bačvaňsko - ruskej bešedi v roku 1923. Učebnica je napísaná pre žiakov základnej školy, ale mala slúžiť aj starším pri výučbe jazyka. Bola vydaná v Srijemskom Karlovci a od tej doby až po súčasnosť sa využíva variant ukrajinskej cyriliky /tzv. želichovka, Švagrovský, ibid/ so znakom g na označenie hlásky h, ktorý dnešná ukrajinská cyrilika nemá. Gramatika obsahuje základné pravidlá z fonetiky, morfológie, ortografie.

Z učebníc pre národné a stredné školy, ktoré vychádzajú od roku 1945, má najväčšiu hodnotu Gramatika ruskoho jazika /1974/ od M.M. Kočiša. Zatiaľ vyšlo len jediné lexikografické dielo, a to Slovník serbskohorvatsko - rusko - ukrajinskí

/ktorý nám slúžil ako základ pri spracovaní kapitoly o lexike/. V roku 1978 vyšli Kočišove Lingvistični roboti /základná literatúra tejto kapitoly/, kde autor uvádza definíciu rusínskeho jazyka ako: ... termín, ktorý označuje jazyk juhoslovenských Rusínov, ktorý sa používa nielen v každodennom styku malopočetnej etnickej skupiny, ale aj v tlačenej podobe ako spisovný jazyk. /s. 21/. Ďalej uvádza, že národný jazyk a písané slovo sú si také blízke, že v predchádzajúcej dobe nebolo medzi nimi rozdielov.

Jazyk juhoslovenských Rusínov nie je ešte začlenený do vedeckej klasifikácie slovanských jazykov. Ako spisovný jazyk je podľa M. Kočiša spolu s macedonským jazykom najmladším slovanským jazykom. Jeho vývoj M. M. Kočiš člení do troch etáp.

1. etapa 1904 - 1945	obdobie začiatočného rozvoja
2. etapa 1945	súčasnosť
3. etapa	obdobie, ktoré je pred nami.

Prvé dve etapy sme už sčasti rozobrali v úvodných častiach tejto kapitoly a preto sa pristavíme iba pri poslednej tretej, kde sú stanovené úlohy, ktoré stoja v budúcnosti pred rusínskymi jazykovedcami.

1. Zachytávať národný jazyk a využiť ho na ďalší rozvoj spisovného jazyka. Dokončiť prácu na slovníku, ktorá sa už vo veľkej miere začala, aby sa tak pomohlo aj všetkým tým, čo píšú.
2. Ak sa v národnom jazyku nemôžu nájsť adekvátne výrazy, predovšetkým na pomenovanie novej terminológie, je potreb-

né tieto pomenovania najskôr hľadať v jazyku najbližšom - v ukrajinčine. Ak z nejakých príčin nepostačí v niektorých prípadoch ukrajinský spisovný jazyk, je potrebné hľadať v ostatných slovanských spisovných jazykoch.

Aby sa toto všetko mohlo uskutočniť, aby sa ukrajinský jazyk mohol stať prameňom pre rusínsky jazyk, je potrebné poznať ukrajinčinu aspoň pasívne, ak už nie aktívne /čo by bolo lepšie/. Preto sa umožní niektorým študentom odísť študovať do ZSSR /Kočiš, 1978/.

Už aj z týchto úloh, ktoré si rusínski jazykovedci stanovujú jasne vyplýva veľká snaha čo najväčšieho oddialenia jazyka od srbo-chorvátskeho vplyvu aj za cenu násilného preberania z ukrajinčiny.

II. kapitola: MORFOLÓGIA

A./ Nárečie je forma národného jazyka, ktorá slúži na komunikáciu pre určité jazykové spoločenstvo. Týmto spoločenstvom môžu byť obyvatelia jednej obce, niekoľkých dedín alebo aj rozsiahleho územia. Každé nárečie má znaky, ktoré ho odlišujú od ostatných nárečí, ale aj znaky, ktoré sú spoločné pre celú jazykovú jednotku, napr. pre skupinu príbuzných nárečí. Nárečie je hovorený, dialogický a regionálne obmedzený variant národného jazyka. Má svoju štruktúru, normu i vlastné zákonitosti, a preto aj v ňom možno rozlišovať správne a náležité tvary. Nárečie ako systém sa dá odvodiť z nárečového vyjadrovania / Valiska, 1981/.

Nárečie obce Zemplínskej Teplice patrí do jazykového celku zemplínskych nárečí. Pod zemplínskymi nárečiami rozumieme nárečia na území bývalej Zemplínskej, Užhorodskej župy okrem užských a sotáckych nárečí / Semjanová, 1976/. Z bývalej zemplínskej župy patria k zemplínskym nárečiam dialekty obcí Trebišovského, Michalovského, Vranovského okresu, časti Humenského okresu / západne od čiary Nižná Sitnica - Humenné - Porúbka / / Atlas slovenského jazyka, 1968/.

Zemplínske nárečie sa člení na tri väčšie jazykové celky / Semjanová, 1976/. Dialekt Zemplínskej Teplice patrí do skupiny dolnozemplínskych nárečí. Charakterizujú ho tieto znaky :

a/ neprebehla tu zmena o > u; za pôvodné o, ó je v nárečí Zemplínskej Teplice o v slovách typu noš, stol, koň,

pojsem, hora ...

b/ nevzniko tu epentetické j pred spoluhláskovou skupinou sc /pov.st/, napr. povinosc, skusenosc, radosc ...

c/ v nominatívne plurálu je koncovka -i aj pri substantívach s mäkkým zakončením. Napr. gači, garadiči, metri, jerci

d/ adjektívne tvary slmjani, olovjani, popri slameni, oloveni, .../Buffa, 1967/

e/ rozšírená podoba slovíes typu upečic, oblečic, švecic, močic ...

Od južnozemplínskych dialektov sa odlišuje v tom, že v ňom nedochádza k zmene x na h: muxa, blaxa, terxa, blixa ...

a že má koncovku -ovi v datíve a lokáli singuláru v tvaroch typu xlopovi, o žedovi... a nie xlopoj, o žedoj ...

Tvaroslovie nárečia Zemplínskej Teplice

Pri základnej charakteristike nárečia Zemplínskej Teplice budeme vychádzať z práce M. Sokolovej /1982/ o tvarosloví trebišovského nárečia, ktoré sa v základoch neodlišuje od nárečia Zemplínskej Teplice. Pôjde nám predovšetkým o zachytenie paradigmatiky a o opis gramatických kategórií.

Charakteristickou črtou deklinačnej sústavy nárečia Zemplínskej Teplice je podobne ako pri trebišovskom nárečí veľké uplatnenie tvarotvornej analógie, ktorá spôsobila vo všetkých východoslovenských nárečiach v pluráli úplný zánik gramatickej kategórie rodu. Pádový synkrétizmus

sa v skúmanom nárečí uplatňuje vo väčšej miere ako v ostatných zemplínskych nárečiach /horno a stredoziemplínskych/.

Podstatné mená mužského rodu:

skloňovacie typy: xlop, Janko, družba, stol, kraj, pes

Singulár

Nominatív	xlop	Janko	družba	stol	kraj	pes
Genitív	-a	-a	-u	-a	-u	-a
Datív	-ovi	-ovi	-oví	-u	-u	-u
Akuzatív	G.	G.	G.	N.	N.	G.
Lokál	-ovi	-ovi	-ovi	-e	-u	-u
Inštrumentál	-om	-om	-om	-om	-om	-om

Plurál /-i/ xlopi, stoli, kraji, snopi, venci, psi;

/-ove/ Jankove, družbove, žedove, sinove, žurjove;

/-e/ cigaňe, učiteľa, drotare...

Nominatív -i, -ove, -e

Genitív -ox

Datív -om

Akuzatív, Genitív /životné/, Nominatív /neživotné/

Lokál -ox

Inštrumentál -ami

Životnosť sa prejavuje pri maskulínach v akuzatíve singuláru a plurálu /pri životných substantívach aj zvieracích sa akuzatív rovná genitívu, pri neživotných nominatívu/ a v nominatíve plurál: pri životných podstatných menách sú pred relačnou morfénu -i alternácie /vojáci, žobráci, pri neživotných nie sú /xrobaki, zvikí/. Relačnú morfému -e majú

mená, keď označujú osoby a sú zakončené na:

n-ň: cigan-cigaňe, legiň-legiňe, Keresturčan-Keresturča-
ňe...

-l : kovále, učiteľa, prijateľa ...

-r : mlinare, pastire, muľare, doxtore, Maďare, ribare...

-č : pitače, bohače, rodiče ...

-š : novtaruše,

Koncovku -ove, majú mená, ktoré označujú osobu: sinove,
bedove, ocove, švekrove, žecove, niekedy koncovku -ove
priberajú aj zvieracie podstatné mená označujúce v prene-
sonom význame osobu, napr. koňove ...

Podstatné mená ženského rodu majú skloňovacie typy

žena, žiňa, dlaň, kosc.

Singulár

Nominatív	žena	žiňa	dlaň	kosc
Genitív	-i	-i	-i	-i
Datív	-e	-i	-i	-i
Akuzatív	-u	-u	N.	N.
Lokál	-e	-i	-i	-i
Inštrumentál	-u	-u	-u	-u

Plurál /ženi, žiňi, dlaňi, kosci/.

Nominatív	-i
Genitív	-ox
Datív	-om
Akuzatív	N.
Lokál	-ox
Inštrumentál	-ami

V nářečí Zemplínskej Teplice celkom splynuli vzory dľaň a kosc. Toto vyrovnanie vzorov s mäkkým a tvrdým zakončením je charakteristickou črtou dolnozemplínskych nářečí.

Vokatív singuláru pri životných feminímach označujúcich osobu má relačnú morfému -o, napr. Marčo, momočko, Hančo, kumo, gazdiňo, žiuko ...

Niekedy sa však pri vlastných menách vytvára aj tvar Veron, mamčuš, Irin ...

Podstatné mená stredného rodu majú skloňovacie typy: mesto vešele, přeco, ceľe.

Singulár

Nominatív	mesto	vešele	přeco	ceľe
Genitív	-a	-a	-a	ceľeca
Datív	-u	-u	-u	ceľecu
Akuzatív	-o	-e	-o	N.
Lokál	-ce	-u	-u	ceľecu
Inštrumentál	-om	-om	-om	ceľecom

Plurál

Nominatív	-a /mesta, vešela, přeca, ceľata/
Genitív	-ox
Datív	-om
Akuzatív	N.
Lokál	-ox
Inštrumentál	-ami

Osobitne sa vyčleňujú typy ceľe a žiuče s modifikačnými morfémmi -ec/-at-. Vokatív pri substantívach stredného

rodu sa pri každom skloňovacom type rovná nominatívu.

Výnimku v nom. pl. neutier tvorí slovo *3eci*, ktoré nemá koncovku *-a*, ale má relačnú morfému *-i*.

Nulovú relačnú morfému v gen. pl. majú neutrá typu *ceFe* a niektoré iné: *do oč*, *niže kolien*, /duál/ *prašat*, *3iučat* ...

Prídavné mená

Adjektíva majú v nárečí obce Zemplínska Teplica adjektívne kongruentné skloňovanie typ *mladi* a prívlastňovacie skloňovanie typ *3iučin*. Podľa skloňovacieho typu *mladi* sa skloňujú prídavné mená zakončené na tvrdú aj mäkkú spoluhlásku - *britki*, *pehati*, *verxni*, *starši*, *bandurkovi* ...

Podľa skloňovacieho typu *3iučin* sa skloňujú prídavné mená - *ocou*, *bratou*, *Đurou*, *Sabolčín*.

Singulár				Plurál	
Nominatív	<i>mladi</i>	<i>mlade</i>	<i>mlada</i>	<i>mladi</i>	<i>mlade</i>
Genitív	<i>-oho</i>		<i>-ej</i>	<i>-ix</i>	
Datív	<i>-omu</i>		<i>-ej</i>	<i>-im</i>	
Akuzatív	G/N.	N.	<i>-u</i>	G/N.	
Lokál	<i>-im</i>		<i>-ej</i>	<i>-ix</i>	
Inštrumentál	<i>-im</i>		<i>-u</i>	<i>-ima</i>	

Singulár				Plurál
Nominatív	<i>3iučin</i>	<i>3iučina</i>	<i>3iučino</i>	<i>3iučino</i>
Genitív	<i>-oho</i>	<i>-ej</i>	<i>-oho</i>	<i>-ix</i>
Datív	<i>-omu</i>	<i>-ej</i>	<i>-omu</i>	<i>-im</i>
Akuzatív	G/N.	<i>-u</i>	N.	G/N.

Lokál	-im	-ej	-im	-ix
Inštrumentál	-im	-u	-im	-ima

Obidva typy sa odlišujú v nominatíve, v ostatných pádoch sa zhodujú. Napr. rídki, trežbi, planí, xudobna, poriadna, čarni, mali, macerin, skarana, družbova, malovaná, najkrajše, Verebova ... /prídavné mená odvodené od stromov sufixom -ovi/ /dubovi, orexovi/ majú v pluráli a pri neutrách relačnú morfému -o ako pri posesívnom skloňovaní. Napr. tri dubovo kije, orexovo drevo, bukovo lisce ...

Stupňovanie adjektív

Pozitív vyjadruje základná podoba adjektíva. Komparatív sa tvorí pomocou modifikačnej morfémy -ši, napr. starši, zdravši, ceplejši, višši ... Pred morfému sú alternácie n/ň, l/ľ - šumni/šumnejši, cepli/ceplejši.

Superlatív sa tvorí od komparatívu pomocou modifikačnej predpony naj-, napr. najšumnejši, najceplejši ...

Niektoré adjektíva sa stupňujú nepravidelne. Napr. dobri -lepší-najlepší, plani-horši-najhorši, mali-meňší-najmeňší.

Okrem toho možno stupňovať analyticky pomocou príslovyky bars /bars, baržej, najbaržej/, resp. veľo/vecej, najvecej, meňej, najmeňej/, pridaním základnej podoby adjektíva.

SLOVESÁ

Spracujeme podľa M.M. Kočiša /Gramatika V. - VI., 1965 a L. Bartko, 1978/.

Slovesá delíme podľa trvania činnosti na slovesá doko-

navého a nedokonavého vidu. Nedokonavý vid má tvar :

Co robil? Co robi? Co buže robic?

Dokonavý vid má tvar: Co zrobit? Co zrobiti?

Nedokované slovesá majú tri časové formy : prítomný čas /špiva/, minulý čas /špivala/, budúci čas /buže špivac/.

Dokonavé slovesá dvečasové formy: minulý čas /prečital/, budúci čas /prečita/.

Slovesá nedokonavého vidu sa delia podľa významu na dve skupiny:

1. slovesá, ktoré označujú nedokončenosť deja: čítac, pisac, žac ...
2. slovesá, ktoré označujú opakovanie, ľahko ich poznať podľa sufixov -ova, -a-, -ka- : zadržovac, puščac, skakac, ščipkac, lípkac ...

Slovesá dokonavého vidu a podľa významu delia sa do troch skupín:

1. slovesá, ktoré označujú ukončenosť deja: rucio, šednuc, drilic ...
2. slovesá, ktoré označujú začiatok ukončenia činnosti: zašpivac, zaplakac, popatrec, rozbehnuc še ...
3. slovesá, ktoré označujú koniec začatej činnosti: prečítac, virucac, prebehnuc, porezac ...

Infinitív. Táto forma slovies slúži ako pomenovanie činnosti: čítac, robic ... Slovesá v infinitíve v nárečí Zemplínskej Teplice majú stále zakončenie -c: hubic, cahac, pisac, čítac, požuvac ...

Prézent. Prézents označuje činnosť, ktorá sa koná v tom čase, keď sa o nej práve rozpráva. Prezentný tvar majú iba slovesa nedokonavého vidu. Tvorí sa podľa vzoru:

singulár		plurál	
1. os.	-m	-me	orem oreme
2. os.	-š	-ce	oreš orece
3. os.	∅	-u /pišu/, -a/uča/, -ja /robja/	ore oru

Nepravidelne sa časujú slovesá: bic, jesc, isc, pove3ec

singulár 1.	som	jim	i3em	povim
2.	ši	jiš	i3eš	poviš
3.	je	ji	i3e	povi
plurál 1.	-	jime	i3eme	povime
2.	sce	jice	i3ece	povice
3.	su	je3a	idu	pove3a

Futurum. Označuje budúcu činnosť. V nárečí Zemplínskej Teplice sa používajú dva tvary budúceho času: jednoduchý a zložený budúci čas. Jednoduchý budúci čas majú slovesá dokonavého vidu. Napr. Von prečita knižku. Na jutre napišem Jankovi.

singulár	1.	ja poorem	plurál	1.	pooreme
	2.	ti pooreš		2.	poorece
	3.	von, vona, vono poore		3.	pooru

Zložený budúci čas:

singulár	1.	bu3em špivac	plurál	bu3eme špivac
	2.	bu3eš špivac		bu3ece špivac

3. buže špivac

budu špivac

Zložený tvar futura sa tvorí pomocou samostatnej re-
lačnej morfémy, ktorá vznikla z pomocného slovesa *buc*
v prítomníkovom tvare /*bužem, bužeš, buže ...*/ a slovesa
v infinitívnom tvare.

Imperatív. Vyjadruje, že adresát má, musí na žiadosť
autora výpovede vykonať dej. Tvorí sa z prítomníkového
kmeňa 3. os. pl. a imperatívnej morfémy *-i, -aj*; resp. nulo-
vou príponou. Prípony *-i, -aj* majú slovesá, ktorých prítomníkový
kmeň sa končí na konsonantickú skupinu nevyskytu-
júcu sa na konci slov, napr. *-i: špi! umri! Odejži!*

-aj: umiraj! šidaj!

Bez osobnej imperatívnej morfémy sú slovesá, ktorých
prézentný kmeň sa končí na spoluhlásku, skupinu spoluhlások:
rob! še3! so! sip! or! ...

Nepravidelné tvary sú pri slovesách *uderic - uder;*
vžac - vež; patrec - pat; 1. os. pl. sa tvorí pomocou osobnej
prípony *-me* /*bužme, robme*/. 2. os. pl. má príponu *-ce* /*buce,*
ropce/. 1. os. sg. a 3. os. sg. a pl. sa imperatívne formy
tvoria s časticou *naj-* a prítomníka /*Naj me poraži! Naj*
tam i3e! Naj prídu!/

Préteritum. Využíva sa na označenie deja, ktorý sa odo-
hral, prebehol alebo prebiehal pred časom predhovorú, napr.
Ponahľal som še do školi. Šicko som napisal včera.

Tvorí sa z 1-ového tvaru významového slovesa a príslušného tvaru buc. Préteritum sa používa v dvojakej forme:

sg. 1. pisal som/mi ja pisal pl. pisali me mi pisali
 2. pisal ši ti pisal pisali sce vi pisali
 3. pisal, pik, nis von pisal pisal voni pisali

Minulý čas má v jednotnom čísle pre každý rod odlišný tvar. V množnom čísle je tvar jednotný pre mužský, ženský, stredný rod.

rod	jednotné číslo	množné číslo
mužský	še3el	še3eli
ženský	še3ela	še3eli
stredný	še3elo	še3eli

Nárečie v Zemplínskej Teplici má v 3. osobe sg. aj krátke tvary typu: pik, nis, odpad, umar ... Tvary pekol, nesol sa nepoužívajú.

Kondicionál. Spôsob možnosti ukončiť činnosť, žiadosť k ukončeniu činnosti. Tvorí sa z 1-ového tvaru významového slovesa v minulom čase a kondicionálnej morfémy bi /napr. robil bi .../

sg. 1. 3vihnul bim/3vihnul bi mi pl.1. 3vihli bi me/buli bi
 ja bi bul 3vihnul me 3vihli
 2. 3vihnul bi ši/biš 2. 3vihnuli bi sce
 3. 3vihnul bi 3. 3vihli bi

Trpné prídastia. Tvorí sa prídanim prípony -ni/-na, -ne, -eni/-ena, ene/ a ti /-ta,-te/ k neurčitkovému alebo prítomníkovému kmeňu /obecac-obecani, spadnuc-spadnuti, krešleni-nakrešleni .../

Slovesné podstatné meno. Tvorí sa od toho istého základu ako trpné prídastie príponami -ňe, -eňe, /napr. oraňe, dojeňe .../

ZÁMENA

V skloňovaní zámen sa skúmané nárečie podstatne neodlišuje od ostatných zemplínskych nárečí.

Skloňovanie osobných zámen:

Nominatív	ja	ti	-	mi	vi
Genitív	mňe/me	tebe/ce	sebe/še	nas	vas
Datív	mňe(mi)	tebe/ci	sebe	nam	vam
Akuzatív	mňe/me	tebe/ce	sebe	nas	vas
Lokál	o mňe	tebe	sebe	nas	vas
Inštrumentál	za mnu	tobu	sobu	namí	vamí

Nominatív	von	vono	vona	voni
Genitív	joho/ňoho/ho		jej/ňej	jix/ňix
Datív	jomu/mu		jej/ňej	jim/ňim
Akuzatív	joho/ho		ju/ňu	jix
Lokál	o ňim		ňej	ňix
Inštrumentál	z ňim		ňu	ňima

Opytovacie zámená xto, co majú tvary: N.xto, co;
G. koho, čoho; D. komu, čomu; A. koho, co; L.I. kim, čím.
Takéto skloňovanie majú aj ich zloženiny vymedzovacie:
ničto, nič, neurčité, : daxto, xočxto, xočco, xtoška, coška.

Privlastňovacie zámená -moj, tvoj, svoj, naš, váš
sa skloňujú podľa adjektívneho typu žijčin.

Ukazovacie zámená tot, tota, toto sa v neprianiach
pádoch skloňuje podľa vzoru mladí. Rovnako pronominá taki,
-a, -e; teli, -a, -e; jaki, -a, -e; xtori, -a, -e; keli, -a,
-e; sami, -a, -e; inakši, -a, -e; každy, -a, -e; jej, joho,
jix.

ČÍSLOVKY

Číslovka jeden má tie isté relačné morfémy ako zámeno
tot.

Dva až pejc majú pri osobných substantívach mužského
rodu tvary dvojo /dvomi, trojo/tromi, štvoro/štirmi, pejcero/
pejcmi. Niekedy sa používa expresívny tvar dvojko /Voňi
dvojko sebe žili ja, dva holupki/. V genitíve majú základné
číslovky dva až pejc relačnú morfému -ox, rovnako v lokali
a datíve -om, v inštrumentáli -oma.

Radové číslovky perši, druhi, treci ... stocati ...
sa skloňujú podľa vzoru mladí.

Druhové číslovky jednaki, trojaki, štvoraki, pejcoraki,
storaki sa skloňujú rovnako ako druhové číslovky, podľa mla-
di.

B. Rozdiely

Ako hlavný cieľ pri vypracovaní tejto časti kapitoly sme si stanovili predovšetkým poukázať na veľkú podobnosť oboch skúmaných jazykových útvarov /nárečia Zemplínskej Teplice a rusniackeho jazyka/ a upozorniť na niektoré rozdiely, ktoré sa objavili pri našom výskume. Práca v tejto časti sa zakladala na porovnaní tvaroslovia obce Zemplínska Teplica a tvaroslovia rusínskeho jazyka, na základe porovnania jednotlivých slovných druhov v oboch jazykoch. Pri porovnaní sme vychádzali zo spracovania tvaroslovia Zemplínskej Teplice, z gramatík M. M. Kočiša /1965, 1977, 1983/ a z jeho práce /1978/, ktoré obsahujú dokonalé spracovanie morfológie rusínskeho spisovného jazyka.

Podstatné mená

V rusínskom jazyku majú podstatné mená rovnaké deklináčné typy, ako nárečie v Zemplínskej Teplici.

Podstatné mená mužského rodu sa skloňujú podľa vzorov: stol, kraj, človek, Janko, pes, Ďura. Porovnaním týchto vzorov a ich deklinácií so vzormi, ktoré sme uviedli pri zemplínskom nárečí, sa ukázali iba niektoré rozdiely.

V nom. sg. popri tvare Andri v Zemplínskej Teplici sa vyskytuje aj tvar Andrijo, ktorý v rusínskom jazyku nie je. Ďalšie pády: od Andrija, Andrijovi... sú už zhodné v oboch jazykoch.

Genitív má v oboch jazykoch dve koncovky: -u alebo -a.

Kočiš v gramatike /1965/ uvádza "U našej bešedze, jak i u literaturnej ukrajinskej, dajedni menovniki maju lem zakončene -a, dajedni lem -u, a dajedni i jedno i druhe zakončene ..." Dvojtvar je napríklad pri slovách papera/paperu, kameňa/kameňu, majetka/majetku ... V nárečí Zemplínskej Teplice sa takéto dvojtvary nevyskytujú a je celkom zrejmé, že tu ide o vplyv ukrajínčiny, ^{38/}

Rozdiel je aj pri používaní vlastného mena Ďuri v genitíve. V Teplici sa používa tvar Ďuru /Totu tašku ja vžala od Ďuru, žebí von nemušel dvaras xožic/ . V Ruskom Keresture je starý tvar od Ďuri, podľa sluhy.

Aj datív má v oboch jazykoch dve koncovky: -u/stolu/ a -ovi/Jankovi/. V rusínskom jazyku sa presne odlišuje, v ktorých prípadoch sa ktorá koncovka používa. Sufix -ovi je charakteristický pre životné podstatné mená, koncovka -u sa používa pri neživotných podstatných menách.

Nárečie v Zemplínskej Teplici v podstate zachováva tak tiež toto rozlíšenie, ale tvar dam človeku je výnimkou tohto pravidla. Rozdiel psu-psovi, volu-volovi ... pri zvieracích podstatných menách je rovnaký v oboch jazykoch. Koncovka -ovi sa používa iba v tých prípadoch, keď sa v prenesenom význame pomenúva osoba zvieracím podstatným menom /napr. v rozprávkach/.

Akuzatív má v skúmaných jazykoch rovnaké koncovky. Relačnú morfému -a pri životných podstatných menách /xlapca, človeka, orla .../ a nulovú relačnú morfému pri neživotných podstatných menách /stol, kameň, kraj .../

Veľmi dobre sa zachoval v nárečí aj v spisovnom jazyku juhoslovanských Rusínov vokatív. V mnohých prípadoch ako vokatív slúži nominatívny tvar /Đuri, Andri .../. Rozdiel je iba v tom, že v nárečí Zemplínskej Teplice sa mimo tvarov Andri a Đuri vyskytujú aj tvary Andrijo a Đuro.

Rovnaké koncovky ako boli v datíve majú aj jednotlivé tvary v lokáli. Rusínsky jazyk má pri životných podstatných menách koncovku -ovi/na človekovi, o Jankovi ... nie o človekovej .../ pri zvieracích podstatných menách dvojtvar -u/-ovi/psu-psovi, volu-volovi. Neživotné podstatné mená majú koncovku -u alebo -e. /u hrobe, u valove, po droce, u leše./

Podstatné mená cudzieho pôvodu zakončené na đ, t, n, l, s, z a prevzaté najmä zo srbochorvátčiny nemajú zakončenie na -e, ale majú koncovku -u. Sufix -e preberajú iba vtedy, ak sa udomácnujú. Preto nastáva situácia, keď sa to isté podstatné meno používa so zmäkčeným konsonantom na ktorý sa viaže sufix -e/u Beograđe, Novim Sađe, Berline, u referace, romane .../ alebo majú sufix -u bez zmäkčenia /u Beogradu, Novim Sadu, Berlinu, u referatu, romanu .../. Táto nejednotnosť v rusínskom jazyku sa rozšírila aj na slová, ktoré sa nepoužívajú často v každodennej reči /u rodu, rođe/. V zemplínskom nárečí je v týchto prípadoch stále sufix -e.

Ďalší rozdiel je aj pri slove človek. V Zemplínskej Teplici je na rozdiel od rusniackeho tvaru o človekovi tvar o človeku so sufixom -u, podobne ako v spisovnej slovenčine. Taktiež používanie dvojtvaru pri zvieracích podstatných

menách v nárečí je netypické. V Zemplínskej Teplici sa používa iba jeden tvar o psovi, o orlovi ... opäť rovnako ako v spisovnej slovenčine a nie ako v rusínskom jazyku o psovi ale o psu a pod.

V I. nie sú žiadne rozdiely.

Plurál. Rozdiely v pluráli sa vyskytli iba v nominatíve, akuzatíve a inštrumentáli. V nominatíve ide o rozdiel v tvare keresturci / keresturčane. V gramatike M.M. Kočiša /1978/ sa uvádza tvar keresturci. My sme však vlastným pozorovaním v Ruskom Keresture zistili, že tento tvar je tu v bežnej hovorenej podobe len zriedkavý a nahrádza ho bežne používaný tvar keresturčane, ktorý je vlastný aj zemplínskemu nárečiu. V Zemplínskej Teplici sa nepoužíva tvar mužove, ale xlopi a tým sa vytvára ďalší protiklad zemplínskeho nárečia a rusínskeho jazyka, kde prevláda tvar mužove /pod vplyvom spisovnej slovenčiny/.

Podobne aj v akuzatíve je rozdiel v sufixe pri obyvateľských menách. Kým sa v Kočišovej gramatike uvádza podoba novosadžanox, šiadžanox ... v Zemplínskej Teplici sa používa tvar novosadčanox... /analogicky aj ostatné keresturčanoch/.

V inštrumentáli dochádza k rozdielu pri zvieracích podstatných menách. Zemplínčina používa iba jeden tvar a to zos psami, zos ovcami ..., rusínsky jazyk má okrem tohto tvaru zos psami... aj nespisovný tvar, používaný medzi obyvateľmi, zos psoma ... Tento tvar je pozostatok starého duálu.

Podstatné mená ženského rodu

Skloňujú sa podľa vzorov: žena, diňa, kosc, ješeň.

Pri ženskom rode v nom., gen., akuz., vok., inšt., sg. niet rozdielov pri porovnávaní skúmaných jazykov.

Rozdiely sú iba v datíve a lokáli. V rusínskom jazyku došlo pri vzore žena k vyrovnaniu v datíve singuláru podľa vzoru diňa. Teda žena má v datíve tvar ženi /Kočiš, 1965, s. 64/. Rovnako aj v lokáli sg. Na rozdiel od toho má zemplínčina tvar žene v lok. i dat. sg. Výnimku v nárečí Zemplínskej Teplice tvorí datívni tvar pri slove cetka /dam cetki/. V lokáli je už pravidelná koncovka -e /o cetke/.

V pluráli pri vzore žena je rozdiel iba v inštrumentáli. V ostatných pádoch je zhoda. Rusínsky jazyk má v inšt. pl. okrem koncovky -ami aj sufix -mi /zoz ženmi/. Kočiš v lingvistických prácach /1978/ uvádza, že koncovka -ami je praslovenského pôvodu, -mi sa vyskytuje iba výnimočne. Ďalej uvádza, že rovnaké koncovky má ukrajinčina, poľština a slovenčina. Na rozdiel od toho, pre Zemplínsku Teplicu je charakteristická iba koncovka -ami.

Pri genitíve pl. Kočiš /ibíd/ uvádza, že koncovka -ox prevzatá z mužského rodu je typická iba pre rusínsky jazyk a pre ostatné spisovné slovanské jazyky je netypická. Istá zhodnosť je iba so západokarpatskými dialektmi. Kočiš však neuvádza zhodnosť so zemplínskym dialektom, ktorá je v tomto prípade zjavná. A preto, keď Kočiš uvádza zhodnosť so zemplínskym nárečím v iných prípadoch /napr. gen. pl. muž. rodu xlopox, volox.../ nesmie sa vynechať zhodnosť ani v tomto

prípade, najmä preto, že je to zhodnosť typická iba pre tieto dva jazyky a niektoré západokarpatské dialekty a neplatí pre ostatné slovanské spisovné jazyky. Rovnako je to aj pri lokáli plurálu, kde Kočiš uvádza isté paralely iba so zakarpatskými dialektmi a vynecháva úplnú zhodnosť s celozemplínskym nárečím a ostatnými východoslovenskými nárečiami.

Podstatné mená vzorov kosc, dlaň, ješeň majú zhodné pády so zemplínskym vzorom kosc.

Stredný rod

Spisovný jazyk juhoslovenských Rusínov má pri podstatných menách stredného rodu vzory: mesto, ščesce, pleco, ceľe, žиуče. Podstatné mená stredného rodu majú rovnaké tvary aké sú pri mužských podstatných menách. Výnimku tvorí iba nominatív, akuzatív a vokatív. Podobne je tomu tak aj v nárečí obce Zemplínska Teplica. Rozdiel je iba v lokáli singuláru pri podstatných menách zakončených na -o. V našom nárečí sa používa tvar u pive, na koleše, u šedle, u žice ap. Substantíva zakončené na -o v rusínskom jazyku majú v lokáli singuláru sufix -u: u pivu, na kolesu, u šedlu, u žitu ale aj u žice ... Tento tvar je aj v srbochorvátskom jazyku pri neutrách zakončených na -o /selo/.

Rusínsky jazyk prevzal tento tvar zo srbochorváčtiny v snahe odstrániť alternácie. Preberanie je podporené aj zánikom alternácie pred relačnou morfénu -u.

Plurál pri neutrách je v oboch jazykoch pri všetkých tvaroch zhodný, výnimkou je iba to, že podstatné mená vešele, ščesce sa v množnom čísle v Ruskom Keresture nepoužívajú. V Zemplínskej Teplici tieto neutrá majú aj plurálové tvary a skloňujú sa podľa vzoru ščesce /ščesca, -ox, -om, -a, -a, -ox, -ami/.

Prídavné mená

Adjektíva v zemplínskom nárečí rovnako ako aj v spisovnom jazyku Rusniakov má v singulári rozličné podoby pre tri rody, napr.: mali, mala, male. V množnom čísle je však zhodný tvar pre všetky rody /dobri xlopi, krasni ženi, mali žeci/. Iba najmladšia generácia v Zemplínskej Teplici pod vplyvom slovenčiny používa tvar male žeci. Pôvodný je však jednoznačne tvar mali žeci.

Ak berieme do úvahy nielen zakončenia pri jednotlivých pádoch singuláru adjektív oboch jazykov, ale aj celé tvary, sú potom tieto jazyky zhodné v N, G, D, A, I. pri maskulínach a neutrách /neutrá majú okrem nominatívu všetky koncovky zhodné s maskulínami/. Rozdiel je iba v lokáli singuláru, pri akostných a prívlastňovacích prídavných menách, ktoré sa vzťahujú na osobu. Zemplínske nárečie má jeden tvar /o dobrim/ so sufixom -im pre adjektíva mužského a stredného rodu, rusínsky jazyk má v týchto prípadoch dvojtvar /o dobrim/ o dobromu/ so sufixami -im a -omu. Druhá podoba so sufixom -omu je prevzatá so srbochorvátčiny, pre ktorú je tento

tvar vlastný /osvežomu, o lepom-e/. Rovnako pri privlastňo-
 vacích prídavných menách o bratovim / o bratovomu. Ide
 o vplyv srbochorvátčiny, kde je tvar o sestrinom sinu
 /ale aj nemenný tvar sestrinu sinu/. Zároveň to môže byť
 aj pozostatok starého duálu. Medzi adjektívami, ktoré sa
 viažu so substantívami v ženskom rode niet rozdielu v jed-
 notlivých skúmaných jazykoch. Aj táto skutočnosť vyvracia
 Kočišovo tvrdenie, že deklinácia adjektív sa zhoduje s ukra-
 jinskou deklináciou okrem niektorých výnimiek /1978/.
 Kočiš tým zamietá oveľa väčšiu zhodnosť so zemplínskym dia-
 lektom a úplnu zhoďu v ženskom rode.

	rusínsky		zemplínsky		ukrajinsky	
N:	dobri	dobra	dobri	dobra	dobrij	dobra
G:	dobroho	dobrej	dobroho	dobrej	dobroho	dobroí
D:	dobromu	dobrej	dobromu	dobrej	dobromu	dobrij
A:	dobri	dobra	dobri	dobru	N. G.	dobru
L:	dobrim	dobrej	dobrim	dobrej	dobromu	dobrij
	-omu				-im	
I:	dobrim	dobru	dobrim	dobru	dobrim	dobroju

V množnom čísle je potrebné podčiarknuť dve charakte-
 ristiky, ktoré sú zhodné v skúmaných jazykoch. Prvou je rov-
 naký tvar pri všetkých rodoch /dobri klopi, ženi, žeci;
 -ix, -im, -dobri/dobrix, -ix,-ima/. Druhou charakteristickou
 črtou je zakončenie v inštrumentáli -ima, typické pre rusniacky

jazyk rovnako ako pre nárečie v Zemplínskej Teplici. V iných slovenských jazykoch je sufix v inštrumentáli iný /slov.-imi, pol. -imi, ukr. -imi, rus. -imi.../. Aj táto skutočnosť poukazuje na väčšiu podobnosť so zemplínčinou, ako s ukrajinčinou.

Genitív a lokál plurálu všetkých rusínskych podstatných mien rovnako ako v Zemplínskej Teplici má rovnaké zakončenie -ox. Tým sa rusínsky jazyk odlišuje od všetkých súčasných slovenských spisovných jazykov, lebo ani v jednom z nich forma týchto dvoch pádov nie je rovnaká, a ani jeden z nich nemá v genitíve plurálu sufix -ox. V lokáli má koncovku -ox slovenčina i to však iba pri podstatných menách mužského rodu /o xlapox, o dubox, o strojox/.

V pluráli pri adjektívach nietrozdielu medzi nárečím v Zemplínskej Teplici a rusínskym jazykom.

Zámená

V gramatike M.M. Kočiša /1965/ sú zámená rozdelené na osobné, privlastňovacie, ukazovacie, opytovacie, záporové, všeobecné - vymedzovacie a neurčité. Pri porovnávaní sme aj my vychádzali z takéhoto členenia. Skloňovanie osobných zámen v rusínskom jazyku je zhodné so skloňovaním, ktoré sme uviedli vyššie pri charakteristike nárečia obce Zemplínska Teplica. Je doplnené iba v pluráli pri genitíve, datíve a akuzatíve zámena von.

Mimo tvarov od nix, jix má rusínčina aj tvar ix

dam jim, gu nim má rusínčina aj tvar im

vižim jix, ňix rusínčina aj tvar ix.

Naskytá sa tu možnosť vysvetliť existenciu týchto tvarov v rusínskom jazyku pod vplyvom slovenčiny. Táto možnosť tu vystupuje najmä z toho dôvodu, že okolo Ruskoho Kerestura sa nachádza dedina, v ktorej sa hovorí spisovnou slovenčinou a rovnako ako v Ruskom Keresture existujú rusínske školy, tak isto v susednej dedine Laliť sú školy, v ktorých vyučovacím jazykom je slovenčina. Laliť však nie je iba jedinou dedinou v okolí Ruskoho Kerestura, kde sa rozpráva po slovensky. Ďalšími dedinami sú napr. Pivnica, Báčsky Petrovec, Selenča, Kovačica, Stará Pazova, Hložany, Kulpín, Kysáč, Silbaš, Slovenský Aradač, Padina, Boľovce.

Druhý variant vysvetlenia tvarov osobných zámen ix, im, ix v rusínskom jazyku je pravdepodobnejší. Ide o vplyv srbochorvátčiny, kde zámeno oni/oni, one, ona/ má v genitíve tvar njih/ih, v datíve njima/im a v akuzatíve njih/ih. /h sa v srbochorvátčine číta ako slovenské ch, ale trochu menej výrazne/.

Rovnaká zhoda so srbochorvátčinou je aj pri tvaroch prívlastňovacích zámen. Rozdiel je iba v lokáli singuláru. Kde je mimo tvaru o mojim aj tvar o mojomu pri osobách /o mojomu sinovi/. V rusínskom jazyku sa vytvoril tento tvar pravdepodobne analogicky podľa adjektív v lokáli singuláru /dobromu, bratovomu .../.

Popri opytovacích zámenách zhodných so zemplínskymi má rusínčina aj zámeno kotri, ktoré prevzala z ukrajinčiny.

Toto zámeno sa stalo aj základom záporového zámena nikotri, ktoré ako ostatné záporové zámená sa tvorí od opytovacieho zámena prefixom ni-. Rozdiel medzi záporovými zámenami v rusínskom jazyku a záporovými zámenami v zemplínskom nárečí je iba v slovoslede pri ich používaní. Predpokladáme, že ide o rozdiel pod vplyvom slovenčiny na slovosled v zemplínčine kde je podoba: Nebojim še od ničoho. V rusínskom jazyku je však podoba Nebojim še ni od čoho. Predpokladáme, že tento tvar je starší z toho dôvodu, že v nárečí Zemplínskej Teplice sa zachoval tvar niskaži.

Rozdiely nachádzame aj pri neurčitých zámenách. Tieto rozdiely vyplývajú zo snahy prevziať čo najviacej tvarov z ukrajinského jazyka a vyrovnáť niektoré rozdiely so srbochorvátčinou. Svedčí o tom aj to, že mimo tvarov xtoriška, čijška, jakišik, keľiška /ktoré sú aj v zemplínčine/ sú tu aj podoby: kotrišik, kotrašik, kotrešik, žekotri /ukrajiničina/, xtorišik, xtorašik, xtorešik, čijšik, čijašik, čijošik, jakišik, jakašik, jakešik, keľišik, keľjašik, koľešik /základ zhodný so zemplínskym, ale cudzí sufix/, kojxto, kojco, kojxtori, kojčij, kojaki, kojkeľi, kojžejaki ... /srbochorvátčina/, ďalej rôzne spojenia slov, ktoré v mnohých prípadoch neďávajú v zemplínčine žiaden zmysel: xto bulo, jaki bulo .. že koľi /význam majú iba spojenia/ hoč hto, hoč co, hoč jaki, co bulo ...

Na základe príkladov, ktoré sme uviedli možno jednoznačne povedať, že nejde ani tak o rozdiely ako o snahu pomocou

vytvárania dvojtvarov priblížiť sa ukrajinčine i srbochorvatčine.

Číslovky

Číslovky jeden až štyri sa skloňujú rovnako ako v zemplínskom nárečí. Rozdiel je iba v lokáli singuláru pri číslovke jeden, kde je okrem tvaru o jednim aj druhý tvar o jednomu podobne ako pri adjektívach a prívlastňovacích zámenách.

Zo základných čísloviek najväčšie odchýlky sme zistili pri číslovke sedem, ktorá má v zemplínčine podobu šižem a skloňuje sa : šežmix, šežmim, šižem, /šežmix, o šežmix, so šežmimi a v rusínskom jazyku má podobu sedem a skloňuje sa sedemcox, sedemcom, sedem/sedemcox, o sedemcox, sedemcoma.

Kočiš /1965/ uvádza, že v rusínskom jazyku sa môžu skloňovať všetky číslovky, ale zo základných sa skloňujú iba do šesť, od šesť vyššie sa skloňujú len veľmi zriedkavo. Rovnako je tomu aj v zemplínskom nárečí, o čom svedčí častejší výskyt tvarov so šižem xlopami, z žešež ženami ...

Forma číslovky závisí aj od podstatného mena, na ktoré sa viaže. Napr. Dvojo šejscero-xlopi, kovaľe, sinove, dva celata, šejsc mlođata ... v Zemplínskej Teplici. Aj v rusínskom jazyku záleží na tom, aké substatívum sa naň viaže, ale vo vyššie uvedených príkladoch príberá iné koncovky a to: mimo dvojo/šejscero aj dvome šejscme. Dvome xlopi, kovaľe,

sinove; šejcero ceľata, mloďata. Z týchto tvarov je iba šejscero možný, ale používa sa len veľmi zriedkavo.

Všetky číslovky, ktoré sa viažu na podstatné mena mužského rodu označujúce osobu priberajú v rusínskom jazyku sufix -me /dvome, trome .../ Napr. Voni dvome prišli do školi. V Zemplínskej Teplice je tvar Voni dvojo prišli do školi. V ostatných prípadoch sú sufixy zhodné.

Rozdiel je aj pri číslovke tisíc, ktorú rusínsky jazyk prevzal z ukrajinčiny a má tvar tisjač /podobne všetky odvodeniny/.

Pri skloňovaní radových čísloviek dochádza k rovnakému rozdielu ako pri skloňovaní základnej číslovky jeden. Radové číslovky perši, druhí ... majú v lokáli singuláru v mužskom a strednom rode podoby o peršim, druhim ..., rovnako ako v Zemplínskej Teplici ale aj o peršomu, druhomu ... rovnako ako pri adjektívach i prívlastňovacích zámenách.

Taktiež k veľkým rozdielom dochádza v základných tvaroch radových čísloviek stoti i stocati /rovnako v Zemplínskej Teplici/, dvastoti, tristoti ..., tisjači, dvaceti, triceti.. / v Zemplínskej Teplici dvacati, tricati .../ . Pri týchto rozdielnych tvaroch sa domnievame, že ide o vplyv srbochorvátčiny.

Existencia dvojtvaru po dvojo/ po dvome, po trojo / po trome ... v rusínskom jazyku vedie k ďalšiemu rozdielu vyvolaného používaním a vôbec existenciou druhého tvaru po dvome ..., ktorý v zemplínčine neexistuje.

Slovesá

Kočiš vo svojej gramatike /1965/ uvádza, že nedokonavé slovesá, ktoré označujú priebeh deja poznáme podľa modifikačnej morfémy -ova-, -a-, -ka-, -jova-. Túto charakteristiku by sme mohli použiť aj pri charakteristike nedokonavých slovík označujúcich priebeh v Zemplínskej Teplici. Rozdiel je však v tom, že v Zemplínskej Teplici sa slovesá nedokonavého vidu netvoria pomocou modifikačnej morfémy -jova-, ostatné morfémy v zemplínčine sú. Čiže rusínsky tvar dokupjovac, zľepjovac majú v zemplínčine podobu dokupovac, zľepovac./Nie je tu vylúčený vplyv spisovnej slovenčiny./

Infinitívna koncovka -c je typická pre oba jazyky. Výnimkou je iba forma moči, pomoči v rusínskom jazyku, ktorú jazyk prevzal z ukrajinčiny.

V gramatike M.M. Kočiša sa neuvádza časovanie nepravidelných slovík bic, jesc, isc, povežec. Pri časovaní slovík pravidelných v prezente sa pri 3. os. v pluráli uvádzajú zakončenia -u /pišu/, -a/ uča/, -ja /robja/, rovnako ako v Zemplínskej Teplici a koncovka -ju (čuju/, ktorú mi nehodnotíme ako koncovku -ju, ale ako sufix -u, preto lebo základom je čuj-.

Pri minulom čase v zloženej forme dochádza k rozdielom preto že tvar pisal som, robil som, ktorá je zhodná pre oba jazyky, je v Zemplínskej Teplici doplnená podobou pisal mi, ktorá je charakteristická pre celý Zemplín. Rozdiel je aj pri 1 os. plurála, kde rusínčina má tvar pisali zme.

a v Teplíci pisali me.

Slovesám, ktorých infinitívny tvar a prézenty kmeň má v zemplínskom jazyku zakončenie -i /celi-c, celi-š.../ sa v rusínskom jazyku mení tematická morfa $i > e$ a dostávajú podobu celel, robel ...

Slovesá, ktorých infinitívny kmeň sa končí na konsonant priberajú pri osobách v mužskom rode v préteritných tvaroch v rusínskom jazyku vkladné -o-: napr. nesol, odvezol, vedol, pekol ... Zemplínska Teplíca má v týchto prípadoch krátke tvary: vid, odvis, pik ...

Ďalej uvádzame aj zmenu $e > a$ pri slovesách typu kričel, klečel... K zmene formovej morfémy dochádza v rusínskom jazyku pod vplyvom srbochorvátčiny, kde tieto slovesá majú formovú morfu -a-.

Taktiež v kondicionáli, rovnako ako pri zloženom tvare perfekta v l.os. plurálu rozdiel medzi zemplínskym 3vihli bi me a rusínskym 3vihli bi zme , čiže zmena $me > zme$.

V ostatných slovesných tvaroch, či iných prípadoch uvedených slovesných tvarov sme rozdiely nezaznamenali.

III. kapitola: LEXIKA

V tejto kapitole nebudeme robiť dôkladný rozbor slovnej zásoby rusniackeho jazyka alebo slovnej zásoby nárečia v obci Zemplínska Teplíca, ale pôjde nám predovšetkým o výsledky porovnania oboch týchto slovných zásob.

Hlavným cieľom kapitoly je poukázať na veľkú lexikálnu podobnosť skúmaných jazykov. Ako základnú pomôcku pre našu

prácu sme zvolili srbochorvátsko - rusínsko -ukrajinský slovník /Kočiš, 1972/. Náš výskum sa riadil týmito vopred stanovenými úlohami:

1. Zo srbochorvátsko - rusínsko -ukrajinského slovníka vybrať slová, ktoré sa najčastejšie používajú v dnešnom jazyku s prihliadnutím na možnosť ich výskytu približne pred 200 rokmi./Príkl. poľo, cvikla, magočka, šídlo.../
2. Vynechať zo slovníka medzinárodné slová, odbornú terminológiu a ich odvođeniny. /Príkl. abdikovac, kobalt, Otava, front .../
3. K vybraným slovám nájsť adekvátne výrazy a významy v nárečí zemplínskom.
4. Zozbieraný materiál prehodnotiť a urobiť potrebný záver.

Srbochorvátsko - rusínsko - ukrajinský slovník, ktorý nám slúžil ako základ výskumu je zostavený z najpoužívanějších termínov a má slúžiť každodenným prekladateľským potrebám. Slovník má okolo 14 000 srbochorvátskych slov preložených do rusniackeho jazyka a ukrajinčiny. Ako základ na jeho zostavenie poslúžila lexika z týždenníka "Ruske slovo" /rusniacky časopis/, učebnice gramatiky rusniackeho jazyka a materiál zozbieraný v iných prípadoch. V slovníku je najpoužívanější lexika rusínskeho jazyka z hľadiska jazykovej praxe /Kočiš, 1972/.

Na základe vopred pripraveného postupu sme preštudovali slovník a vybrali na porovnanie 1705 slov. Ide o slová z jadra slovnej zásoby. Vynechali sme slová medzinárodné a odborné termíny, ktoré nemá nárečie Zemplínskej Teplice. Ide o 6832 slov a 2748 ich odvođenín. Vo výskume sme pokračova-

li tak, že sme k týmto vybraným slovám hľadali slová rovnakého významu v zemplínskom nárečí.

Výsledky A./

Z celkového počtu slov 1705 má Zemplínska Teplica 1123 úplne zhodných slov./príkl. : stol, šeno, šejsc, xustočka, šidlo, mladí, pšičok, škoda, co .../

Slová, ktoré sa úplne zhodujú v oboch jazykoch, svedčia o tom že vývin týchto jazykov musel byť veľmi blízky. K tomuto tvrdeniu nás vedie aj ten fakt, že pri sledovaní a porovnávaní sme si všímali aj príslušné ukrajinské a srbochorvátske výrazy, ktoré sa len v 28-ich prípadoch zhodovali úplne lexikálne z rusínskym jazykom a zároveň i so zemplínskym nárečím. /príkl.: pluh, prostak, košuľa, čardaš, oči, voda, korito, kolač, laba, rebro .../ Aj napriek tomu, že v týchto slovách ide o lexikálnu zhodu zaradili sme ich do skupiny slov, ktoré sú zhodné so zemplínskymi. Sú s nimi jednoznačne zhodné bez akýchkoľvek odchýlok.

Inú skupinu slov tvoria tie, ktoré sa odlišujú buď hláskoslovnou zmenou v koreni slova /príkl. ocec-ocat-otec; cehla-cigla-cegla,, hrix-grex-grix; orex-orax-gorix.../ alebo sa odlišujú v sufixoch /príkl. kradnuc-krasti-krasti; pruce-pruže-pruťja; vožic-voziti-voziti; polovka-polovna -polovina.../. V mnohých prípadoch sa odlišovali úplne /príkl.: oheň-požar-požar, plafon-tavenica-povala, pitanki-prosidla-svatania.../.

Ďalším porovnávaním sme odlišili 51 slov, ktoré hodnotíme tiež ako zhodné so zemplínskymi aj napriek tomu, že sa od zemplínskych líšia hláskoslovnou zmenou. Priraďujeme ich k tejto skupine preto, že ich podobnosť je väčšia ako s ukrajinským alebo srbochorvátskym jazykom. /príkl.: skora-Pjuska-škaralupa-skura; rehočac-ňjiskati-iržati-rehočac; meži-izmežu-miž-meži; stredok-stredina-seredina-štredok; cereň-trn-teren-cireň; remeselnik-obrtnik-remisnik-remešelnik .../

Ide o tieto hláskoslovné zmeny:

1. Zmena $i > e$ /paper, cereň, umrec, šedac, meščok, breščok, zberac, štelac.../
2. Zmena $e > i$ v slovách typu patric, horic, zavádzic ... /i-i-e-e/ -zempl. /e-i-e-e/. Obe tieto zmeny nás privádzajú k záveru, že ide o pôvodné tvary v nárečí obce Zemplínska Teplica /susedstvo s Abovskou stolicou/, ktoré prešli aj do rusínskeho jazyka a zachovali sa až dodnejs, kdežto v nárečí Zemplínskej Teplice došlo za ten čas k analogickému vyrovnaniu s celozemplínčinou. Tento názor potvrdzuje napríklad aj slovo skurka /zmena $o > u$, skorka-skurka/.

Pri hodnotení týchto zmien sa však naskytá aj iná možnosť vysvetlenia výskytu týchto javov v jazyku juhoslovanských Rusínov. Ako sme už vyššie uvádzali na Dolniaky sa nestahovalo jednotné obyvateľstvo z Hornice, naopak išlo o veľmi nekompaktné obyvateľstvo. V dôsledku toho je preto možné, že sa tieto tvary do jazyka dostali pod vplyvom abovského nárečia. Domnievame sa, že ide o neskoršie zmeny a to z toho dôvodu,

že ak ide naozaj o vplyv abovských nárečí, prečo potom toto nárečie nezasiahlo do paradigmy alebo iných rozdielov?

3. Zemplínske nárečie sa odlišuje od rusínskeho jazyka aj zmenou $e > a$ v slovesách typu kašlac, ričac ... /klečac, vreščac, bežac, ležac - Kočiš, 1978/. Táto zmena nastala jed-
noznačne pod vplyvom srbochorvátskeho jazyka, pre ktorý je typický tvar kašljati, vikati, klečati, bežati, trčati ...

4. Rozdiel $e - o$ v slove človečok, ktorý nastal ana-
logickým vyrovananím podľa meščok, breščok ...

5. Zmena skupiny štr > str. / napr. štreda-streda, štedok, stredok, štriberni-striberni/. Predpokladáme, že ide o vplyv ukrajinčiny alebo srbochorvátčiny. Táto zmena neprebehla pri všetkých slovách s touto skupinou, napríklad štelac rozštelac /ukr. strilba/...

Zmena $š > s$, $š > 3$ /napr.: remeselnik, rozposilac, sveto, medzi, pomeži .../ v týchto prípadoch ide opäť prav-
depodobne o snahu priblížiť sa ukrajinčine, kde sú tvary remisnik, rozposilati, svjato ... Ide znova o nedôslednú
zmenu o čom svedčia také príklady ako šlizki /ukr. slizki/
košic /kositi/, šerp /serp/, sušeda /susida/, šlimak,
šlebođa, šeno, meža, šedlac ...

5. Rusínsky jazyk si zachoval starý tvar slova "skora".
V nárečí Zemplínskej Teplice sa tento tvar vyrovnal s celo-
zemplínskym tvarom "skura", hoci v iných slovách je o.
/napr.: stol, koň.../

6. V Zemplínskej Teplici sa používa tvar "hardlo", pre
Ruskí Kerestur je typický tvar "harlo". Výskyt tohto tvaru

je aj v Above, ale aj v ostatnom Zemplíne sa pripúšťa dvojtvarhardlo/harlo. Môžeme predpokladať, že si ho obyvatelia Ruskoho Kerestura priniesli so sebou.

7. Odlišný je rozdiel slov šurec /Schürz/ a šurec v skúmaných jazykoch. Slovo šurec je uvedené v slovníku s poznámkou, že sa nevyskytuje v Ruskom Keresture, ale je typické iba pre Kucuru. Slovičko šurec je prevzaté z nemčiny /Schürz/ preto predpokladáme, že je pôvodnejšie, staršie ako tvar šurec, kde sa domnievame, že išlo o analogické vyrovnanie podľa jarec ...

Aj keď v prípadoch, ktoré sme uviedli, ide o hláskoslovné zmeny, môžeme jednoznačne povedať, že sú to slová zhodné so zemplínskymi a rozdiely, ktoré sme zaznamenali prebehli za dvestoročné obdobie v nárečí. Zemplínskej Teplice pod vplyvom ostatných zemplínskych nárečí a zmeny v Ruskom Keresture pod vplyvom ukrajinčiny alebo srbochorvátčiny.

Srbochorvátčina a ukrajinčina vplývala aj na ďalšie zmeny vo vývine rusínskeho jazyka. Svedčí o tom preberanie srbochorvátckých a ukrajinských prefixov, ktoré sa pridávajú k vlastnému rusínskemu základu, ktorý je zhodný so zemplínskym. Napríklad: scekame /u-/, predumac /roz-/ zakončovac /do-/, sotrimac /s-/, vitolkovac /po-/... Podobne to je aj pri preberaní sufixov. V slove terašni /zempl. terajši/ je jednoznačný vplyv srbochorvátčiny, kde má toto slovo podobu dosadašni.

Ťažšie je vysvetliť sufix -ik v tvaroch kedišik, ja-
kišik .../kediška, jakiška .../

Ďalšie rozdiely, ktoré sme zistili, súviseli s vývinom
rusínskeho jazyka a s jeho povýšením na spisovný jazyk.
Z toho dôvodu vznikli nové slová, čerpajúce z vlastných
zdrojov a tvorené analogicky podľa ostatných /starých/ tva-
rov. Napr.: zarmucenosc, nahnilosc, ... podľa tvarov mla-
dosc, ardzavosc, česc, vlasnosc ..., ktoré sú vlastné oboj-
jazykovým útvarom.

Podoby slov plešnenina, kvašnenina sa v zemplínskom
nárečí nevyskytujú. Sú typické iba pre rusínsky jazyk. Slo-
vesné podoby plešnec, kvašnec sú už spoločné pre obidva
jazyky. Preto poredpokladáme, že tieto tvary v rusínskom ja-
zyku vznikli analogicky podľa mišanina ...

Tvary rozpredávac, zmescovac, stunšic, došlebobdzic ...
vznikli analogicky podľa požnic, zabranic, slažic, zapalic ...

Veľkú skupinu tvoria podstatné mená, ktoré vznikli od-
vodením od sloviac zhodných v oboch jazykoch /trušic, zabuc,
obracac, rušac .../ Novovzniknuté slovesné podstatné mená
/trošene, zabuce, šnižene, obracane, rušane, nepametane ...
/majú takúto podobu iba v rusínskom jazyku. To však nezna-
mená, že slovesné podstatné mená zakončené na ~~-ne~~/-ene sú
zemplínčine cudzie. Ba naopak, možno uviesť príklady, ktoré
sú typické pre oba jazyky. /murovaňe, ohriveňe .../ Ich
výskyt je však v rusínskom jazyku oveľa väčší. Príčinou je
potreba rozšíriť pomenovania, ktoré spisovný jazyk potrebuje.

Odlíšňá je podoba slov poživa /poživeň, ale význam slov

je zhodný. Pôvodný tvar sa zachoval pravdepodobne v nárečí. Predpokladáme to na základe výskytu viacerých počiatkových tvarov /napr. tureň/.

"Poživa" v rusínskom jazyku sa vyrovnalo pravdepodobne podľa tvarov vzoru žena.

Vlastnostné príslovky spôsobu mudro, rozumno, sxopno, spokojno, mirno... majú v rusínskom jazyku koncovku -o, v zemplínskom nárečí je však koncovka -e rozumne, sxopno, pokojne, mirne ..., kde predpokladáme vplyv spisovnej slovenčiny. Pri príslovke mudro je koncovka -o aj v nárečí.

Doteraz sme uvádzali príklady, v ktorých slová mali vlastné korene slov aj sufixy zhodné v oboch jazykoch. Rozdiel bol len v použití toho ktorého sufixu. Iný prípad nastáva, keď je vlastný iba koreň ale sufix, ktorý sa na tvorbu slova používa je cudzí, teda nie je vlastný skúmanému jazyku. Tak je tomu napríklad pri tvorbe prídavných mien od slov čort, ďabol, kat, žiuka. Prídavné mená tvorené od týchto podstatných mien príberajú sufix, ktorý je zhodný so sufixom v ukrajinskom a srbochorvátskom jazyku. Potom tvary nadobúdajú podobu čortovski, ďabolski, katovski. V zemplínskom nárečí je však tvar čortov, ďablov, katov ... Ako zhodné so zemplínskymi tieto slova hodnotíme pre zhodnosť slovných základov. V ukrajinčine majú tieto slová podobu ďjavoľski, kativskij... v srbochorvátčine: žavolski, želatski...

Osobitnú skupinu tvoria názvy osôb mužského rodu. Na jednej strane sem patria názvy zhodné v oboch jazykoch napr. muľar, prorok, prostak, bidňak, vojak, straško, šovgor,

špekulant, švedok ..., z čoho vyplýva, že tieto názvy sa tvorili rovnakým spôsobom. Na druhej strane sú to slová rozdielne. V rusínskom jazyku existujú aj slová, ktoré sa líšia od zemplínskej podoby napr.: lesar/Tešník, alebo sa takáto podoba v nárečí Zemplínskej Teplice nevytvorila a zostala iba v opisnej podobe/napr. xasnovateľ, xasnovač.../. Predpokladáme preto, že ide o tvary, ktoré vznikli v čase, keď sa už Rusnáci osadili na Dolnej zemi. Novšie tvary vznikli analogicky podľa učiteľ, remeselník, obivateľ ... Pri slove lesar možno uviesť aj druhý variant vysvetlenia vzniku a to vyrovnanie podľa slov so srbochorvatským sufixom -ar /napr. zlatar, ovčar.../. Podobne aj bešednik. Srbochorvátsky izdajnok, zaštitnik; ukrajinsky zradnik ...

B./ UKRAJINIZMY

Od začiatku 60-tych rokov dochádza k užším kontaktom medzi rusínskymi a ukrajinskými jazykovedcami. /Švagrovsky, 1984/. Aj slovník srbochorvátskeho-rusínsko-ukrajinský bol zostavený za pomoci ukrajinských lexikológov. Tieto kontakty majú svoj odraz aj v jazyku juhoslovenských Rusínov. Ukrajinčina sa postupne stáva základňou tohoto jazyka, najmä pri zavádzaní novej terminológie. Svedčí o tom uprednostňovanie tvarov prídavných mien typu fizični, socialistični, komunistični namiesto starých tvarov fizicki, socialisticki, komunisticki ... Ďalej je to používanie feminín v tvaroch telegrama, sistema, programa ... namiesto doterajších masku-

lín program, sistem, telegram ... /Podobne Švagrovský, 1984/

Aj v bežnej terminológii sa uprednostňujú niektoré ukrajinské slová napr. namiesto starej maďarskej výpožičky farkaš vo význame vlk /aj v Zemplínskej Teplici farkaš/, sa dnes častejšie používa ukrajinské slovo vovk.

Výskum slovníka a porovnávaním slovíčok v ňom uvedených sme zistili, že 85 slov z 1705 sa úplne zhoduje s ukrajinskými slovami /napr.: plesk, javno, nasilnik, priciľ, miša /ale i miš/, ruz, polkovodec .../

Porovnaním jednotlivých slov v skúmaných jazykoch sa nám ukázalo, že v mnohých prípadoch sa na pomenovanie jednej veci používa viacej tvarov, ako-by v snahe priblížiť jazyk ukrajinčine, srbochorvátčine, ale aj ponechať jej starý pôvodný ráz. /napr. pop-panocec - svjaščenic-papa, vo význame farár/.

V skupine sledovaných slov sme našli 49 slov, ktoré sa líšili iba hláskoslovnou zmenou. Hodnotíme ich preto ako ukrajinské. Prvá hláskoslovná zmená vyplýva z neexistencie hlásky "h" v ukrajinskom jazyku. V rusínskom jazyku však tento konsonant je a preto nastáva rozdiel typu pohana /pogana, pomahač/ pomagač ...

Spisovný jazyk juhoslovenských Rusínov má skupinu podstatných mien zakončených na -sc. Analogicky sa podľa týchto tvarov tvorili aj podstatné mená, ktoré majú slovný základ zhodný s ukrajinčinou, nepreberajúc však pri tom ukrajinské koncové -st./napr.: vimosc/vimost', točnisc/točnist'.../

Čiže týmto preberaním ukrajinských základov sa nenarúša analogické tvorenie podľa podobných existujúcich tvarov.

Už pri hláskoslovných zmenách pri zemplínskych slovách sme upozornili na nedôslednú zmenu š > s. Podobná nedôslednosť sa objavuje aj v tomto prípade pri preberaní ukrajinských slov, v snahe priblížiť tieto slova pôvodným rusínskym /napr. spustosenja-spustošene, nasinja-našene, tu sa naskytá však aj možnosť vysvetliť vznik tvaru tohto slova ako odvodeninu od slova šac.../

Rozdiely i - e v koreni slov lebiď-lebeď, zaručini-zaručene, nasinja-našene..

o - u žartova-žartuvati

i - o obidranec-obodranec

a - o lišavati-lišovac

i - u ogirka-ogurka

ja - e Tubjazno-Tubezno, jednoznačne svedčia

o tom, že jazyk Rusniakov tieto slova prevzal z ukrajinčiny aj napriek tomu, že sú do istej miery pozmenené.

Slovesné podstatné mená ako sme už vyššie uvádzali majú v tomto jazyku koncovky -ane(-ene. Pri tvorení nových slovesných podstatných mien, ktorých slovotvorný základ sa preberá z ukrajinčiny, sa nepreberá ukrajinská koncovka -nja. Z toho dôvodu vzniká rozdiel typu -nja /-ene, -ane /spustošene/spustosenja/, čiže ukrajinský základ a rusínsky sufix.

Aj ďalších 46 slov má tak isto zhodný koreň s ukrajinským tvarom, ale vlastné prefixy alebo sufixy.

Pri preberaní slovíes z ukrajínčiny nastal rozdiel pri tvorení infinitívneho tvaru. Neprevzala sa ukrajinská formová morféma -ti. Preto aj napriek tomu, že ide jednoznačne o ukrajinské slovo, má v infinitívnom tvare rusínsku podobu v dôsledku pripojenia formovej morfémy -c /napr. počinati-počinac, cilovati sja-cilovac še, posilati-posilac.../.

Rovnaká situácia nastáva pri tvorení prídavných mien preberaním z ukrajínčiny. Ponecháva sa relačná morféma -i, analogicky podľa ostatných pôvodných tvarov. Teda nie krepkij ale krepki, nie cikavij ale cikavi, nie rjadovij ale rjadovi...

Ani ukrajinské prefixy neprenikli úplne do rusínskeho jazyka. Svedčia o tom príklady: prebuvac od ukrajinského prebuvati, vibudov od pobudov, uručic od vručiti... /prebuvac analogicky podľa preše3ec/.

Na základe vyššie uvedených príkladov možno badať zjavné ovplyvňovanie rusínskeho jazyka jazykom ukrajinským. V niektorých prípadoch až dojmom násilného približovania sa /napr. zmenou bežne zaužívaného tvaru slova miš na tvar míša/, akoby v snahe aj na úkor zániku vlastných slov sa čo najďalej vzdialiť vplyvu srbochorvátskeho okolia, ktorý je v tomto prostredí evidentný a zákonitý /vovk, vimosc/.

G./ SRBOCHORVÁTČINA

Pri zisťovaní vplyvu srbochorvátčiny sme postupovali rovnako ako pri predchádzajúcich dvoch skupinách. Výskyt srbochorvátskych slov sme predpokladali už predtým ako zákoni-

tý jav, ktorý sa tu musel objaviť.

Zo sledovaných 1705 slov sme našli 111 slov srbochorvátskeho pôvodu /alat, briga, dobro vo význame bohactvo, nazračí, sajan, slika, ogorčene, živina, lik, pošteno.../ V rámci tejto skupiny sa vyčleňuje 27 slov, ktoré sa odlišujú hláskoslovne. Prvá hláskoslovná zmena vyplýva rovnako ako pri ukrajinskom jazyku z neexistencie hlásky h. Namiesto h má srbochorvátčina g /noga, mogu/. Konsonant ch sa v srbochorvátčine vyslovuje podobne ako v slovenčine, ale menej výrazne a píše sa h. Čiže fonéma h má tu zvukovú realizáciu ch. Preto pri preberaní slov zo srbochorvátčiny s konsonantom g, dochádza k vzniku rozdielu typu nahrada/nagrada...

Zmena a>o, odbitak-odbitok, zakľučak-zakľučok. Rusínsky jazyk prevzal celý srbochorvátsky základ ale zmena, ktorá tu nastala je v dôsledku analogického vyrovnania podľa pisok, pijatok ... Táto zmena len potvrdzuje, že striednica za pôvodný jer v rusínskom jazyku je zhodná so striednicou, ktorá charakterizuje zemplínske nárečie /v s-ch. je striednica v tomto prípade a: pétak .../

Rozdiel slov setva - šatva, čiže s - š nastal tiež pri preberaní slova šatva zo srbochorvátčiny /zempl. šejba, ukr. sivba/, ale v snahe vyrovať podľa šac.

Pri vysvetlení rozdielu v slove prociv možno uvažovať o dvoch možnostiach. Buď ide o výpožičku zo srbochorvátčiny /protiv/ so zmenou t>c alebo je to zemplínsky základ /proci/ a srbochorvátsky sufix -v. O možnosť podobnosti s ukrajinčinou tu nemôžeme počítať z toho dôvodu, že by sme

museli pripustiť možnosť dvoch zmien / t > c asufix -v/
a tým by sme dali prednosť menšej podobnosti . /ukr.proti/

Srbochorvátčina má vo svojej obecede písmeno Đ a đ ,
ktoré sa číta ako veľmi mäkké dž /DZ ≠ Đ / : ďak-žiak,
dul-ruža, đerdon-náhrdelník...
Rusínsky jazyk prevzal aj niektoré slová s písmenom Đ , ale
zvuková realizácia Đ do jazyka neprešla a vyvolala rozdiel
typu krađa-kradza, nagađane-nagađovane...

Zachovala sa aj koncová skupiny -sc pri preberaní
podstatných mien ženského roku zakončených v srbochorvátčine
/napr. odđanost'-odđanosc, vlast-vlasc.../. Je to rovnaká
zmena ako pri ukrajinských výpožičkách virnost', točnost'...
/virnosc, točnost'.../

V každom prípade pri preberaní srbochorvátckých slov
sa snažil jazyk juhoslovanských Rusínov prispôbiť výpožič-
ky pôvodným tvarom. Tak je tomu aj pri slovách leňivac
na leňivec /podľa ocec/, lovac na lovar /podľa muľar/...

Ťažšie je vysvetliť tvar slov junij, julij, v rusínskom
jazyku. Tieto slová majú v Zemplínskej Teplici podobu jun,
jul; v ukrajinčine červen, lípeň; v srbochorvátčine jun, ju-
ni, jul, juli. Vznik základného tvaru je možné vysvetliť aj
vyrovnaním podľa genitívu junija, ktorý je zhodný aj so slo-
venčinou.

42 slov malo zhodný základ, ale líšilo sa v sufixoch.
Prevzali sa slová typu iskusan, opasan, ozbilan, hrozan,
drevan ..., ale jazyk si ponechal vlastnú relačnú morfému
iskusni, opasni, ozbilni, hrozni, drevni ... analogicky

podľa dobrí, šumní ...

Pri preberaní slovíes podobne ako pri ukrajinčine neprevzal rusínsky jazyk srbochorvátsku form. morfu -ti, ale zachoval vlastnú, charakteristickú morfu -c.

/napr. zbuňovac še, slikovac, odpočac, osetic, pravíc.../

D./ GERMANIZMY

Menšiu skupinu v našom výskume tvoria germanizmy, ktoré môžeme rozdeliť na tie, ktoré sú vlastné iba rusínskemu jazyku /5/ a tie, ktoré si obyvatelia Ruskoho Kerestura priniesli zo svojej pôvodnej vlasti /18/. Ďalších 22 sme zistili vlastným výskumom a porovnaním s germanizmami, ktoré uvádza Švagrovský /1984/.

Prvú skupinu tvoria slová novšieho pôvodu, /brocak, plech, tal, hajziban, šloser/, ktoré sa v Zemplínskej Teplíci nevyskytujú.

Druhá skupina slov /familia, fertal, turňa, regrut, oficir, truna ... a frištik, fartuch, tinta, špacir, gris.../ sú nemecké výpožičky, ktoré sa do jazyka "Keresturčanov" dostali ešte pred ich odsťahovaním z dolného Zemplína /rovnako Švagrovský, 1984/. Sú to absolútne zhodné podoby s tými, ktoré sa zachovali v dolnom Zemplíne dodnes.

germanizmy	príklady	počet	%
nezhodné	šloser, tal, hajzban, plech, brocak	5	11,1
zhodné Kočiš	pakovac, cviker, kufer, oficir... lajblik,	18	40
Švagrovský	štrimfle, ancug, štrang..	22	48,8

E./ HUNGARIZMY

Súčasný vývojový trend do veľkej miery ovplyvňuje lexiku jednotlivých jazykov, bez ohľadu na to, kedy tieto jazyky vznikli a ako sa vyvíjali. Rusínsky jazyk v tomto smere netvorí výnimku. Jeho slovná zásoba je obohacovaná, ako sme už uvádzali vyššie, najmä prívalem internaciona-
lizmov /avangarda, UNESCO, fracia .../ a novou odbornou terminológiou /uran, producent, grafika .../ Zároveň sa mu v súčasnosti stáva veľkou základňou ukrajinský jazyk /Kočiš, 1978/ a celkom prirodzene srbochorvátske výpožičky.

Tým sa do slovnej zásoby dostáva na jednej strane množstvo novej terminológie a obohacuje ju na druhej strane toto obohacovanie má za následok zánik staršej lexiky, ktorá postupne prestáva fungovať nielen vo verejnom styku, ale tratí sa aj z bežnej, hovorenej podoby. Napr. namiesto časovník-sleslovo, pňak slova-osnova slova, furma-forma... /Švagrovský, 1984/.

Jedným z príkladov je aj postupný zánik existencie a používania maďarskej lexiky v rusínskom jazyku, ktorú ja-

zyk prijal ešte v pôvodných sídlach. Toto tvrdenie možno dokázať aj porovnaním ešte existujúcej a používanej maďarskej lexiky v nárečí Zemplínskej Teplice a v rusínskom jazyku.

Hungarizmom v rusínskom jazyku sa venoval Kočiš /1978/. Uvádza všetky maďarské výpožičky aj s ich stručnou charakteristikou a pôvodom. Výskum maďarizmov v Zemplínskej Teplici sme robili na základe porovnania príkladov, ktoré uvádza Kočiš a príslušných adekvátnych výrazov v nárečí Teplice.

Kočiš neuvádza čisté hungarizmy, ale aj slová, ktoré majú pravdepodobne slovanský, latinský, turecký ... pôvod, ale jazyk ich prevzal z maďarčiny. Do "ruskej bešedy" prenikli ešte v materskej krajine, čiže si ich juhoslovanskí Rusíni do nových domov priniesli. Kočiš však uvádza aj tie výpožičky, ktoré sa do jazyka dostali počas sťahovania alebo až v čase, keď už boli usadení v nových domovoch.

Celkový počet maďarizmov, ktoré Kočiš uvádza je 298. My sme však do nášho výskumu započítali aj slová, ktoré uvádza Švagrovský /1984/. Ide o tieto slová: ketefik, garadiči, bičkaš, fodra, ratota, silka, diře, bizovni, tarkasti, serenča, aňđa, kedvešni.

Základom pre náš výskum sa tak stalo 311 maďarských slov. Nezapočítali sme hungarizmy zo slovníka z toho dôvodu, že išlo o slovíčka, ktoré uviedol aj Kočiš /1978/. Výskumom sme v Zemplínskej Teplici našli 222 úplne zhodných maďarských výpožičiek. Ďalších 21 sa odlišovalo hláskoslovne /napr. za-lompani-zaľampani, šorongli-šcrengľí.../alebo zmenou v sufixe

/napr. kuto-kutuš, ciganski kariki-cigankariki, budúvibudi.../

K 66 slovám sme nenašli adekvátny maďarský výraz v nárečí Zemplínskej Teplice, príčinou môže byť to, že ide o slová, ktoré do ruskej lexiky prešli v čase, keď sa stahovali alebo v čase, keď už boli usadení v dnešných oblastiach. Ďalšou príčinou môže byť to, že tieto slová vymizli z povedomia obyvateľov Zemplínskej Teplice /napr. šejtac, terpeš, ujaš, cipela, tevčir.../

Tento proces zanikania starších slov a najmä cudzích výpožičiek badať jednoznačne u mladej generácie, ktorá v mnohých prípadoch vôbec neprichádza do styku so staršími slovami. Preto je zaujímavé sledovať výskyt a frekvenciu používania práve uvedených maďarských výpožičiek u jednotlivých generácií. Už prvotným prieskumom existencie hungarizmov v nárečí obce Zemplínska Teplica sme zistili výskyt 243-och maďarských výpožičiek. Toto číslo /243/ sme preto zvolili za základ, čiže 100 %. Naším sledovaním sme zistili, že všetky slová zostali v povedomí staršej a strednej generácie /stredná generácia 40-55 rokov./ Rozdiel je iba v používaní výpožičiek. Je celkom samozrejmé, že viacej hungarizmov používa staršia a najstaršia generácia. Mladšia generácia /20-40 rokov/ poznala 156 maďarských výpožičiek, ale ich používanie je minimálne. Výskum u najmladšej generácie /do 20 rokov/ sme nerobili. Je však celkom zrejmé, že najmladšia generácia pozná len veľmi málo výpožičiek.

Vďaka tomu, že Kočiš vo svojej práci /1978/ uviedol výskyt hungarizmov v ukrajinskom a srbochorvátskom jazyku môžeme konštatovať, že veľká zhodnosť vo výskyte maďarskej lexiky v oboch skúmaných jazykoch je jedným z argumentov svedčiacich o tom, že jazyky sa museli v minulosti vyvíjať spoločne.

Porovnaním maďarskej lexiky a adekvátnych ukrajinských a srbochorvátskych výrazov, ktoré uviedol Kočiš sme dostali úplne opačné výsledky. Ukrajínčina má z 298 skúmaných maďarských slov 12, srbochorvátčina 19 /napr. bendjux, bočkori, gusar, drit, doška.../srbochorvátčina: čarda, šaš, šepa, daska, husar, deregla.../

Slovička paprika, ktoré sa používa v oboch jazykoch sme zaradili k vypožičkám, ktoré sa odlišujú hláskoslovne z toho dôvodu, že v Teplici sa používa tvar paprika, ale slovník uvádza podobu papruga s dodatkom "maďarsky paprika, ukr. červonij pereci, srbochorvátsky paprika. U slovačkim i poľskim tiež paprika, interesantna zmena k g u našej bešedi". Táto podoba však nie je cudzia zemplínčine, o čom svedčí tvar papruga v Trhovišti /okr. Michalovce/.

Pre ľahšiu orientáciu uvádzame tabuľku výskytu maďarských vypožičiek v jednotlivých jazykoch a ich triedenie:

hungarizmy	počet	%	Príklady
všetky skúmané slovička Kočiš	298	100	fakla, bendov, temetov, koršov balogar, bači, apo, čapaš, bogar.
Zemplínska Teplica	208	69,7	baršoň, čiga, konta, krompla

	21	7,3	šponžija, šorongli, papruga, paradiči. špongia, šerengli, paprika, paradički.
Ukrajínčina	12	-	fakel, lancjug, gusár, bendjux,
Srbochorvátčina	19	-	paprika, opatica, čarda, šaš, papuče

Tabuľka /Používanie hungarizmov u jednotlivých generácií/.

generácia	počet	100 %	Príklady
Staršia	243	78,1	bojtar, bugilar, čikoš, čengev, cirok
Stredná	243	78,1	palanki, irka, obrok, mentovac, mináš
Mladšia	156	50,1	lanc, lada, natcha, magočka, talpa

F. Iné skupiny

a/ Rusizmy

Celkom nečakane sa nám pri našom sledovaní vytvorila skupina ruských slov v rusínskom jazyku. Ide o 7 slov /suďja, vozduch, deržava, melki, sočuvstvo, zaščita, rozjedinenie/, ktoré ako predpokladáme sa do jazyka dostali prostredníctvom sovietskej odbornej literatúry a nahradili pravdepodobne predchádzajúce rusínske pomenovania. Je tu však aj možnosť, že do jazyka dostali cez ukrajínčinu, ktorá má veľa styčných bodov s rus. jazykom.

b/

Do tejto skupiny sme zaradili 42 slov, ktoré sú zhodné s ukrajinským a srbochorvátskym jazykom súčasne /napr.: ridac-ridati/ridati, poklonic še vo význame darovať -pokloniti sja/pokloni se, zamenic-zameniti/zameniti, monax-monax/monax, praznik-praznik/praznik.../.

c/

Ďalšiu skupinu /40 slov/ sme označili ako slová "rusínske".
Delí sa na slová, ktoré nemajú spoločný základ ani s jedným
zo skúmaných jazykov /17 slov/ napr. franta, cek, obtok,
šírka ... a skupina tzv. novotvarov, ktoré si rusínsky
jazyk vytvoril sám na vlastných základoch. Ide o združené
pomenovania typu: trešene žemi, vlastnik žemi, takvolani,
davac poradu, hotovi paneži, tajna dohvarka, kišeňovi kradoš,
falšiva prišaha, puškov prax, švitkosahajuci ...

ZÁVER

V práci sme sa pokúsili o sondu do problematiky príbuznosti jazykových útvarov juhoslovanských Rusniakov a obyvateľov obce Zemplínska Teplica. Uvedomujeme si, že náš pohľad na problematiku nie je úplný a ani z ďaleka nie je vyčerpávajúci. Aj napriek tomuto konštatovaniu môžeme povedať, že cieľ, ktorý sme si stanovili na začiatku sa nám do istej miery podarilo splniť.

Historickú kapitolu sme do práce zaradili predovšetkým z toho dôvodu, aby sme čo najviac priblížili genetickú spätosť oboch jazykov podloženú historicky. Aj keď otázka pôvodu juhoslovanských Rusínov nie je úplne doriešená a je veľa názorov na miesto odkiaľ sa predkovia dnešných obyvateľov Ruskoho Kerestura prisťahovali, je nepopierateľné že aspoň časť z týchto prisťahovalcov bola zo Zemplína, konkrétnejšie aj z južného Zemplína /Zbehňov, Zemplínska Teplica/. Kapitola o histórii sa stala východiskom pre ďalšie dve kapitoly: morfológia a lexikológia.

Záver, ktoré sme vyvodili z morfologickej a lexikologickej časti len potvrdili náš predpoklad, že niet pochýb o veľkej príbuznosti oboch skúmaných jazykových útvarov a to nielen v základoch gramatiky a lexiky.

Výskumom sme zistili vplyv srbochorvátčiny, ktorý je tu celkom prirodzený. Ide najmä o vplyv tohto jazyka na lexiku /najmä príliv novej lexiky/ napr. slika, lik,

ogorčenie, točnosť. Iba menej je cítiť vplyv v gramatike/ subs. zos psoma, sđj.: o dobromu Jankovi .../ Veľmi príznačný je vplyv srbochorvátčiny na kvantitu v rusniackom jazyku. U mladšej a strednej generácie a taktiež u hlásateľov v televízii a rozhlase cítiť kvantitu, respektíve melodický prízvuk ako v srbochorvátčine. V hovorenom prejave staršej generácie sa kvantita nevyskytuje. Týmto zistením sa vyvracia aj náš predpoklad existencie kvantity v zemplínskom nárečí, ktorá neskôr zanikla. Kvantitu v zemplínskom nárečí sme predpokladali v dôsledku rozborov kalvínskych jazykových pamiatok z východného Slovenska /Hlasz pobosneho spéványa 1752, Mali catechismus 1750, Svatoho Dávida kralya a proroka szto i pedzesátz svetari 1752 .../, ale predovšetkým prostredníctvom knihy Radosztz sertza pobosneho 1758, kde sú na druhej strane titulného listu vytlačené ukázkové typy písmo /veľká a malá abeceda, kurzíva/, vyznačené sú dlhé a krátke samohlásky, zložky a jediná spoluhláska označená diakritickým znakom 's = ž /Paulíny, 1971, s.86/. Jazyk nebol normovaný nijakou príručkou. Dĺžka, ktorá je vyznačená v týchto textoch, pravdepodobne neoznačuje kvantitu.

V posledných dvoch desaťročiach badať značné prenikanie ukrajinizmov do rusínskeho jazyka. K tomuto javu dochádza najmä snahou lingvistov dopĺňať chývajúce nové pomenovania z ukrajinského jazyka a tým aj obmedziť celkom prirodzený vplyv srbochorvátčiny. Táto skutočnosť potvr-

dzuje teóriu H. Protzeho, ktorý kedysi napísal:

"Nárečia enkláv sú jazykové útvary spoločenstiev, ktoré sú v obkľúčení iných jazykových spoločenstiev. Nárečové ostrovy vedú v jazykovej a kultúrnej oblasti svoj vlastný život, nezávislý na starej vlasti, ani na jazykovom obkľúčení" /Valiska, 1980/.

Ak predpokladáme, že pravlastou dnešných Rusínov v Juhoslávii je oblasť niekde v blízkosti /či priamo/ dolného Zemplína, ukazuje sa zjavná snaha rusínskych jazykovedcov o úplné dištancovanie sa od slovenského jazyka ako jazyka spisovného aj na východnom Slovensku a srbochorvátčiny, spisovného jazyka spoločenstva, ktoré obkľučuje túto enklávu.

Z týchto dôvodov sa nám vidí prenikanie ukrajinčiny /hlavne do lexiky,/ neprirodzené a prenikaním aj do gramatiky až násilné. Túto násilnosť môžeme doložiť napríklad zámenou starých zaužívaných termínov telegram, program...v rusínskom jazyku na telegrama, programa ... podľa jazyka ukrajinského.

Vplyv srbochorvátčiny a ukrajinčiny nie je v súčasnosti až natoľko markantný, aby úplne menil lexiku či gramatiku rusniackeho jazyka, ale ich vzrástajúci vplyv môže jazyk značne zmeniť. V súčasnosti tomu zabraňuje ešte to, že vo vedomí staršej a strednej generácie ešte stále pretrvávajú staršie gramatické pravidlá i staršia lexika. Rusínsky jazyk si stále ponecháva do istej miery

svoj archaický ráz. Svedčia o tom jednak staré výrazy, ktoré sa v mnohých prípadoch nezachovali ani v Zemplínskej Teplici /vplyv celozemplínčiny alebo spisovného jazyka/, ale ich výskyt sa predpokladá aj v Zemplínskej Teplici napr. skora.

Aj napriek silnejúcemu vplyvu ukrajinčiny či srbochorvátčiny zachovávajú sa v jazyku aj staré, pôvodné slová. Tak nastáva situácia, keď sa jeden jav pomenúva viacerými pojmami, napr. nezakonní, nezakoniti, protivzakonij... Rovnako aj pri tvorení nových slov nejde len o pasívne preberanie z ukrajinčiny alebo srbochorvátčiny, ale aj o tvorenie slov /novotvarov/ z vlastných zdrojov, napr. vecejkomorovi, trešene žemi, vlasnik žemi ...

Uvedené pozorovania potvrdzujú aj ukážky jazykových textov, ktoré sú priložené k diplomovej práci. Zámerne sme volili rôzne ukážky /živý rozhovor, odborný text, umelecká próza, poézia, správy z rádia/ v snahe poukázať na rozdiely v jazyku jednotlivých generácií a na výber jazykových prostriedkov v jednotlivých štýloch.

Pri rozhovore predstaviteľov oboch generácií vidieť, že mladší častejšie používa ukrajinské a srbochorvátske slova, novšiu terminológiu. V jeho jazykovom prejave je cítiť kvantitu ovplyvnenú srbochorvátčinou. Starší používa pôvodnejšie výrazy, jeho prejav je bez dĺženia a prízvuk na penultime. Pre oboch je však charakteristická rozkoľisanosť mäkkčenia spoluhlások. Najmarkantnejšie to možno

pozorovať pri mäkkení na konci slov /napr. pripovedali, hĺbina, prišli, Horňica ... ako v Zemplínskej Teplici inokedy prišli, prisťaheli, stanuli, prihartali ... ako napr. v Trebišove.

Rozdiel je aj v slove chotár. Mladší používa tvar hotar. Príčinou môže byť aj to, že nie je rodákom z Rusko-ho Kerestura /Đurđevo, tiež rusniacka dedina/. Starší používa rovnaký tvar aký je v Zemplínskej Teplici, chotár.

V jazyku juhoslovenských Rusínov sa často vyskytuje častica ^hht, netypická pre obyvateľov Zemplínskej Teplice. Nejde o žiadne špecifikum tejto národnosti, ale o celkom bežnú čiasticu zaužívanú aj u všetkých Slovákov žijúcich na juhu.

Ďalšie texty sú ukážkami umeleckého a odborného štýlu. Odborný štýl častejšie používa výpožičky a novú terminológiu ako umelecký text, čo je celkom prirodzené. Poézia a próza najmä staršia využíva pôvodnejšiu lexiku, ktorá je zhodná s lexikou v Zemplínskej Teplici.

Na záver môžeme konštatovať, že naša práca je prvou analýzou zhôd a rozdielov medzi nárečím východného Slovenska a jazykom juhoslovenských Rusniakov. Rozsah práce neumožnil vyčerpávajúco vyriešiť všetky naznačené otázky. Myslíme si však, že aj tieto čiastkové výsledky porovnania ukazujú perspektívnosť ďalšieho výskumu tejto problematiky.

Jag mi tkala

Našali me bilej konopi, bilej me vibraši, namočili. Jag vimikli, zrucali me ju a visušili. Visušenu me tarli. Jag me vitarli, ta me na hladnici vihlažili a spletli do korbača. Pošli me do stupox potlučic, ostre žebi nebulo. Jag me prišli zo stupox, rozstrepovali me jih_a zaš me jih na hladnici kus rozonačili a tag me česali na takej ščeci. Perše me očesali na takej ritkej ščeci, mo ta to bulo verxovne kloče co na hrube platno. Jag me poskubali, ta me do trupox pokruciši. A vež me tam česali na takej hustej ščeci, a toto už bulo vlakinčovo, ta toto me už na cenko predli - toto bulo na gači, na košuši aj na nohauki drelixovo.

Pačasne še predlo na uciraki, taki napres_sebe a toto vlakinčovo už na uciraki co ucirac še, aj na plaxti co na poscil. Vecka me snovaši. Jag me nasnovaši, ta me nakrucili, vecka odmaskovaši prežu. Odmaska še robila z muki, kuz midla žebi še dobre česalo. A tag me česali zos kefami, spotkom i verxom, žebi še skorej sušilo a tag me tkali. Vitkali me toto hrube co na mexi, tanto co na košuši, bo to i xlopi s cenkoho košuši nošili aj ženi taki košuši nošili a tag me i vitkali toto co na uciraki.

Prežinka me ozvaraši tag, že me do zvarki dali. Prežinka me pošli na Ceplicu poplokac. Osušili me ho a špuřali na fajti, snovaši me. Jag me posnovaši tag me tkali.

Jag me potkali, ta me platno zvarili a zaž na Ceplici porajbali a zaž me ho bilili, co bulo bile jak_krajda.

Tag me bilili, že me do vodi namačali na travník presciraľi i keľo ras. A tag me aš štrahaľi, jag už bulo bile, ozvarane, vibilene jak_krejda. Ta tag me robili.

Pokrovci me ľem s preži robili, bo nebulo pamutu. Prežu zoz druhu me nasnovali a z rendami ľem tag za šorom me tkali. Perše mi nasnovala, take pismo, take pismo, ale ľem sama ot sebe mi še naučila, bo kto me naučil? Nebul me kto naučiľ_išče ftedi, keď ja bula pri ocovi žiuka. Ta prišol stari Diheneš, žebi mi von poukazoval, jak še snova, ta ja še naučila snovac. Ale vež me sceli mac toti paradni pokrovci a ja scela poriadne znac snovac. Hanča Ľoučova neboščička prišla mi ukazac, ale ja to s toho nemohla vijsc_co vona mi ukazovala. Ta ja še ulapila sama zos_svojoho rozuma a tag ja snovala všelijaki a všaži išče i do Ivaroša ja xožila.

rozprávala Anna Halušková /78 ročná/

Zemplínska Teplica

Rozhovor z Ruskoho Kerestura

O: Teras_še mezi nami naxo3i dīdo Matisov Holikov z Rusko-
ho Kerestura, osemdesatosem ročni človek. Tot naš dīdo
tak pove3me prežil jeden vik z_ohladom_i kontinuitetom jo-
ho occa i babo3y i tak daľej mo3eme pove3ec, že ma do hľibini
prešlosci našej dag3e do mo3e buc vika i pol. Ja bi vaz
dīdu zamodľel, žebi sce nam popripovedaľi dakuz_o naz_o
Ruskim Keresture o Rusnacox tu u Juhoslavii i že keľo po pri-
povedaňju staršix co znace povesc, že kedī še našo tati tu
priseliľi. Ja znam za rok tisjačuseđemstoštiracec i šestoho.
Odkaaľ prišľi ?

M: Odkaaľ prišľi voni? Najvecej bešedovali, že prišľi z Hor-
ňici. Prišľi z Hornīci, daľedni še i vracali na Hornīcu,
aľe nebulo ču3 bešedi, že s xtoroho mesta, varošu ľebo valc-
lu, ľebo ja ňeznam jag_aľe hat ket prišľi ta perše mesto,
3e še zňali co teras Červinka. Keľo som sluxal hat_i ħisto-
ria bula napisana, že tam perše stanuli, 3e bula Červinka.
Ňebulo jim tam po 3eki, po vōľi bo tam trebalo hľiboko
do vodi kopa3_a prez vodi nemo3no_opstavac, voda mušī bu3_i
tag daľej. No ta vecka še preseľeli na druhe mesto, na Kos-
celisko volane še i ňeška_a postojī toto Koscelisko tam
hat_isto visoke bulo ...

O: To hotar_u Keresture...?

M: ... hej, hej to xotar. Vola še Koscelisko no ta tam
še i naseľeli. No i tam še jim nepačelo i s_tim hat še voni
studňi kopali i tag zo široka roskopovali a vecka že jix

prihartali, ta to bula bars velka i češka robota.

O: Ďidu vi hvarice, že z Horňici. Ale Horňica to take po-
ňace že široke. Mi hvarime že hore, Horňica hej? KeLo
ja znam, vona še prescera tak povežme ot Popradu , od ri-
ki Ondavki po Xust, po Mukačevo, po Bukovinu, po Jasiňe
tam_u Zakarpatju. To cala Horňica. Teraz_znace vi ot pri-
liki otkaľ vašo Holikovo prišli?

M: Toto stare prezvisko postoji, bo prišli Holikovo, keLo
som doznaľ. Najvecej, co som mohol čuc, ta prišli ot Ko-
šicox. A hat f to vreme ja išče ňeznal, že co to Košici,
bo to še volalo Kaša po maďarski, ale i Švabi ju volali_
isto. No ta ot Košicox.

O: A znace pričinu našix starij, ěidox, že preco voni tu
prišli dolu, do Bački ? Preco že voni prišli ?

M: To ja ňemožem povesc, že preco voni prišli. Ale som
sluxal, že tam hat bulo prehoneniãx všelijakix_i toti
urbarjal še robel češki i bohačov, bulo tedi i pricisog
bul_od ňix, no ta bulo i take že dajedni_i scka i v noci
še taži cahali a tu še stanoveli.

O: Ale neprišli voni šicki. Ta dajakej pričini jest.

M: Neprišli voni šicki_i toti, co prišli dajedni še vraca-
li, bo to i tu bulo počeškosci. Xovali statok, celata,
ouci ...

O: Poľa ňeorabjali_išče tu.

M: ňebulo šcim orabjac totu žem, tedi to ňebulo išče take.
Bulo veľo nadu, verbini ... dreva veľki buli, Tesi. Nadu
bulo veľo, šak tu šicki xiži nadom buli pozakrivani.

To ňedodavna.

O: Ďidu, či vi znace, ja čul že keď našo tu prišli das pejc roki jedno za druhim tu bula veľka suša. Statok ňemal co jesc, ta žehoňeli statok_i nazad ho vracali tam hore na Horňicu, na pašu. Čuli sce za toto?

M: Čul som za toto, že to tedi keď bula tota suša ňemali ščim karmic, nemali slami. Ale toto som čul, že kožili do Banatu na slamu. To za Tisu. Jaloyka jaka bula dluhoka zos xvostom-oparli ju gu bradlu, teŕo slami zos toho bradla mali. ňeznam jake to bradlo bulo naklažene...

O: Ďidu a znace vi z dakedišnej čitanki dajaku pripovetku?

M: Možebuž znam. Iže baran po mosce, ňeše dudvi na xvosce
že ti ižeš baraňe ? Do Krakova moj paňe.
Co tam robja panove? Biju kuri po dvore,
šlepi cigan koňa kuje a z batoškom počmi-
guje

A ti tati von ...

O: Co od jedlox našo babi praveli. Načitajce dajaki ježeňa.

M: ňo co hlavna bula ciberej co z otrubox kvašeli. Ciberej bula hlavna. Vecka kromplí na jušku, sceranki.

O: Co pekli u pecox_i u jakix pecox pekli?

M: Kukurična pita, maľeji jakišik, vecka lepiňa še pekla i beľuša pekli.

O: Gorheľa sce zabudli?

M: Gorheľa som zabal. Gorhel bul zos škvarkami a zos kukuričnej muki. To tedi slabo bulo bilej muki.

O: Co robeli ženi doma v žime?

M: Hej ženi mali doma veľku robotu. Voni mušeli sebe kono-
pi vitrej, vimočic, zmlec konopi da buže mekčejša, ceňša_a
vec sprasc. Ženi kloče posukali na pokrovci, bo trebalo
koňi zakric. To šicko ženi pripravjali. Ženy xoželi
na pratki. Do žešež hožin predla mac. Ostatna Lehla_a
perša stanula. Mušela perša stanuž bo treba žecom frištik
zhotovic, pooblekac. Vona mušela prežu presc. Na lokci
do motovidlox merali. Po tim znala keľo jej treba osnovi
na toto. Calu žimu voni predli. Ket prišla jar trebalo
tkac ...

rozprávali:

ďido Matis /88 ročný/

Ján Olejár /63 ročný/

/Ruski Kerestur - Juhoslávia/

Predpoveď počasia

I na koncu slovo-dva o xvilí. Večču časce žemi zala-
pela vlažna i žimnejša vozdušna masa zo siverozaxádu.
Preto ňeškajši temperaturi dosc nižši od určena na preš-
li žeň_i rušali še ot šesnac u Zagrebu i Ľubjani po tri-
cec stupňi u Skopju. I po koňec dňa u veččeji časci našeji
žemi buže premenľivo poxmureno i zo zmožlivima zaporami_
i hirneňom_i xvilovima nepohodami. Cepla xvila zadržima
še u Makedonii i u vostošnej Serbii i Hercegovini i na
juhu Čarnej Hori. I za jutre ne treba očekavac večču
premenku xvilí, znači buže premenľivo, poxmureno zoz
dižom_i hirneňom_mestami a slunečno tem na Jadranu i juž-
nej časci našeji žemi. Ranša temperatura buže še rušac od
žešec po ošemnaž_a najvišša dňova od ževetnac po dvacec-
ošem stupňi. Buľi to radio-novini.

Správa z rádia

stanica Radio Novi Sad.

Vladko vše vinovati

Brigi bilo z Vladkom. Priže zos školi, ruci torbičku na patku, rekli na poscel, odreže falat xleba i - pošol! Darma mac za nim kriči, darma mu nadpomina: "Vladku a zadači?" Nič to nepomaha. Pribehne lem na poluženok, polučnuje na kvataco a zaš-pošol! Višmikne še spred oč jak da do žemi prepadnul. Večar priže zadixani, brudni i takoj še xpa do pirnagox. A vec v noci mira ňet od ňo-ho. Bešeduje vo šne, kriči: "Mitič, davej, davej ... kopaj... goool!" i šicko tomu podobne. Višoruje vo šne našu calu staru i novu reprezentaciju. A keď še mu rano mac pita co to za son, von zmaxne z přecami: "Nič bave-li zme z Kurtošorcami"

Zastarala še mac: treba Jecko da učí, dakedi treba daco i doma pomohnuc, a von še vimkne z domu, kedigod lem može. Bešedovala zos sušedami, afe ju i voňi dočekali z poneosami na svojix klapcox. "Vošol jakišik bes do Ňix, ňemožu še doma stanovic" - zaključeli voni. Jedna sušeda na kraju hvarela: Treba z nima stroho! Moj vera nekroči vecej z domu!"

Prave tak i mac rišela: trba z ňim stroho! Merkovala žebi bula u xiži, dok še Vladko vraci zos školi, da ho zastanovi, da mu pove: "Stoj, Meťjutu, dasc i tvojoho bulo! Maš ti doma trimac nos! Maš ti gumova hlavo, robic keď dumaš jesc!"

Vladko jak i obišno ubehnul do xiži, rucel rekli na poscel, torbičku na patku, a vec obašel i macer, zbužeto pozdravkal i takoj dodal:

- Dajce mi jesc!

- Net ježeňa! - odrubala mac.

- Ha, ja hladni! Ja še ponahľam ... Ja ...

- Ja! ja! Ja! Ti lem na sebe dumaš, osovino verbova, jagod da ti perši na tim švece. Krava nakarmena? Ne! Šviňi namireni? Ne! Dvor zameceni? Ne! A čom? Preto, že treba za Vladkom xižu sporajic! Treba Vladkovi poluženok porixtac, treba ho orajbac, poplatec, dočekac i nakarmic. A co to za jeden, tot Vladko, da še tak daxto opita, keď še ti mamu, telo staraš o nim? No co bi mu ti poved?

- Ha neznam ...-prevaľel Vladko prejg jazyk i nešmel popatric na nahnivanu macir.

- Ne znaš? Ni-a, ja ci povem: to slavni Beara kotri prixoži domu lem jesc a spac! Ale tak vecej še buže! - Mac položela ruki na kluba i ešče baržej povišela hlas.

- Ne buže, rozumiš! Vecej ne krošič z toho obisca dok ce ja nepošľem. Zrucaj toti šmati i oblekaj še do starix, ta robic, a fodbal sebe vibí z hlavi. Keď sceš u tim obiscu žic, mušiš u nim i daco zrobic.

Úryvok z knihy Mikola M. Kočiša

Kročaj /Šľapaj/ - 1963

Mikola Kočiš

MI

Znam že moj narod z prešlosci terxi caha,
zoz čarnu dumku prešlosc ho často pijí,
ta hoč pred nami už rovna, švetla draha,
Rusnak rozpjati na križnej drahi stoji.

1.

Pukla pred drukom rovňina cezej žemi,
a pohľad smutni prejg kočox nazad reci.
Karpati hori u molhi stoja němí,
do novix krajox provaža svojo žeci.

Za rodnim domom boť še z nađiju zřiva,
strax od cužini žažda za xlebom haci
i každy hlaščok seřenca z dumok zřiva:
duma - či pojže, abo še nazad vraci ?

U peršox každy kirvave šerco něše,
bo bulo mocno zvjazane za dom stari,
za posnu bradu, za hurkot pticox u řeše ...
Teraz cužina ... rovňina i močari.

2.

Na pustej žemi virosli ruski xiži,
vioral brazdu tu vredni sin Hornici.
Ožila pustoš, zapaxnul xlebik šviži,
a znoj še řeje na plodni oraňini.

Pod vrednu ruku močar še traci,
o každej hrudki česni še Rusnak stara,
u bidi žije, ale šorovo placi
z Bešatu častku panoca i erara.

Polu pešvecel Rusnak svoj život cali,
prirosla jomu za šerco čarna brazda,
ta hoč mu suđbu carstva i paňstva krali,
von ěprekřinal, bo, zaš lem - i von gazda.

3.

Velkim narodom Rusnak bul vredni sluha,
virno jim služel u mire i u boju,
ne patrel daľej od pola i od pluha
i mirno cahal u jarme terxu svoju.

Hlavu ěe žvihnuc po svojej voli,
karx mu xilaľi i cerkva i deržava,
inšak ěe mohol - mirel še v takej doľi:
carovi carske, a cerkvi božske dava.

Hažela po ěim vše bida u prešlosci,
robel za druhix, a žil o černim xľebe,
za cuže dobro po švece rozšal kosci,
a placu za to dostal lem - na nebe.

Ale to prešlo, prečľi už časi davní,
prepadľi carstvo, paňstva i šicki vrahi.
Život nas vola na đila noví, slavní,
ta rušme i mi zos križnej drahi!

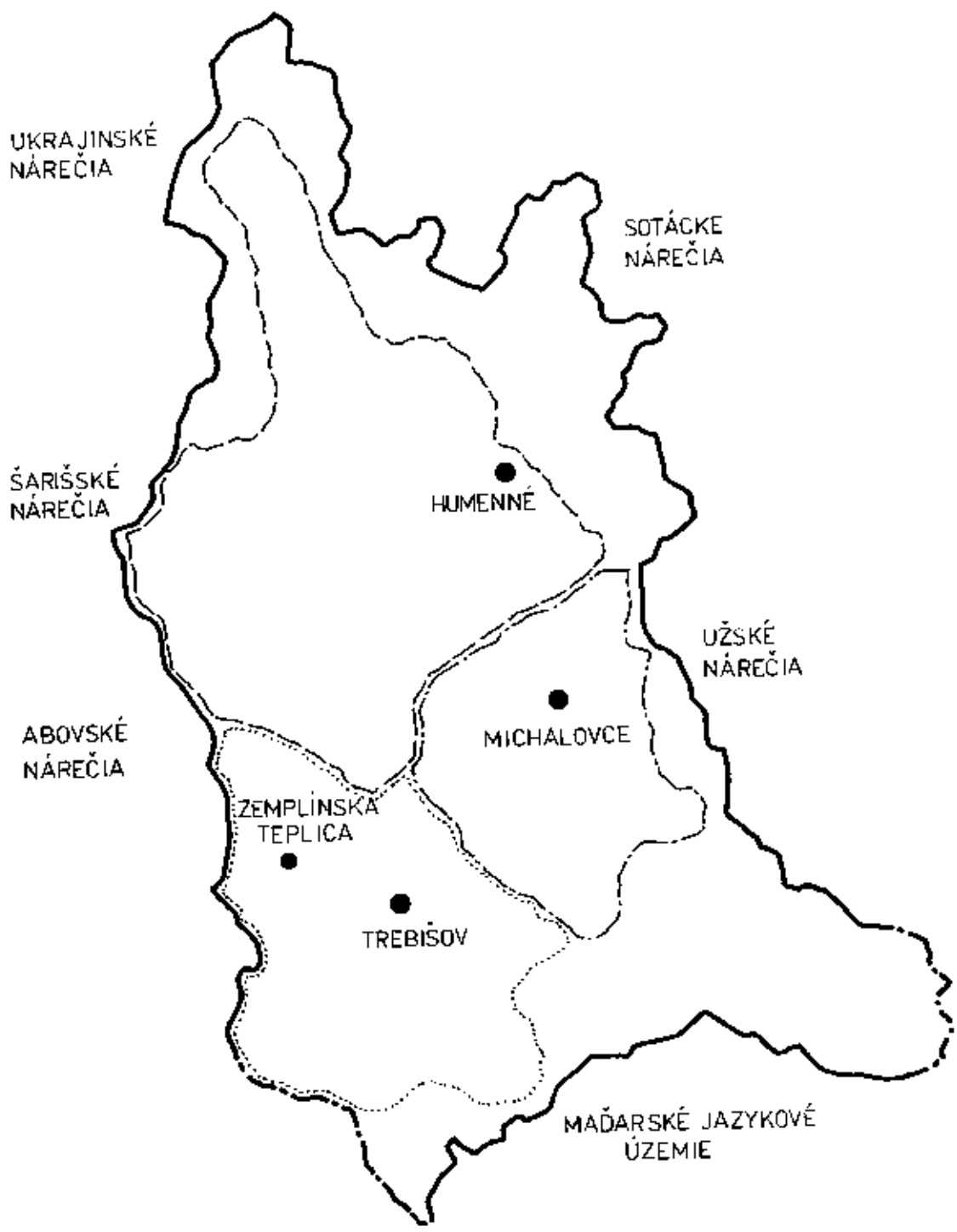
Zoznam použitej literatúry

- Bajcura, I.: Vývoj a postavenie národnostných menšín v ČSSR. Prešov, 1977, s. 13-25.
- Bartko, L.: Z tvaroslovia nárečia obce Trstené pri Hornáde. In: Nové obzory. 20. Košce, Východoslovenské vydavateľstvo 1978, s. 337 - 354.
- Halaga, O.: 200-ročnica našej emigrácie v Báčke - Srijeme. Svojina, roč. II. číslo 6 - 9. Košice 1948, s. 169 - 177.
- Jeníková, A. Srbochorvátčina pre samoukov. Bratislava, SPN 1981.
- Kočiš, M.M. : Gramatika ruskoho jazika za VIII. klasu osnovnoho vospitanja i obrazovanja. Novi Sad 1983, s. 17 - 79.
- Kočiš, M.M. : Gramatika ruskoho jazika za V. klasu osnovenej školi. Novi Sad 1977, s. 42 - 84.
- Kočiš, M.M. : Macerinska bešeda. Novi Sad 1965, s. 55 - 127.
- Kočiš, M.M. : Lingvistični roboti. Novi Sad 1972, s. 13-33, 43-83, 95-126, 280-282.
- Kočiš, M.M. : Kročai. Ruski Kerestur, Ruske slovo 1963, s. 126-129.
- Kočiš, M.M. : Priručni terminologijni slovník serbskohorvatsko -rusko-ukrainski. Novi Sad, Ruske slovo 1972.
- Kovač, M. : Zos historii i nacionalnoho života Rusinoh u Srime i Slavonii. Ruski narodni kalendar r. 1948. Ruski Kerestur 1947, s. 22.
- Laboš, F. : Istorija Rusinoh Bačkej, Srimu, i Slavonii 1745 - 1918. Vrbas 1979, s. 54 - 84.
- Olejar, J. : Monografija Ruskoho Kerestura. Nova dumka, 40, 41, 42. Ruski Kerestur, Ruske slovo 1984.
- Rešetar, M.: Mluvnice jazyka srbochorvátškého. Praha 1946, s. 31 - 107.
- Semjanová, M. : Pokus o vnútornú diferenciaciu zemplínskych nárečí. In: Nové obzory. 18. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo 1976, s. 371 - 385.

- Siracký, J.: Slováci vo svete I. Martin 1980, s. 13 - 83.
- Siracký, J.: Sťahovanie Slovákov na Dolnú zem v XVIII. a XIX. storočí. Martin 1971, s. 20 - 59.
- Sokolová, M. : Nárečie Trebišova. In: Dejiny Trebišova. Košice 1982, s. 591 - 598.
- Švagrovský, Š. : K otázke genézy a konštituovania jazyka juhoslovanských Rusínov /Rusniakov/. In: Slovíca slovac. 3. Bratislava, SAV 1984, s. 248 - 263.
- Noha, M.: Srbochorvátsko-český a česko-srbochorvátsky slovník. Praha, SPN 1961.
- Vinaj, M. : Kratki prehled historii Rusinoch v Bačkej i Srime. Ruskinarodni kalendar na r. 1947. Ruski Kerestur 1946, s. 34.
- Zagrodskej, A.O. : Gramatika ukrajinskoj movi. Kijiv 1953, s. 70 - 228.
- Valiska, J.: Nemecké nárečia Dobšinej, Rimavská Sobota, Gemerská vlastivedná spoločnosť 1980 s. 52.

ZEMPLÍNSKE NÁREČIA

LEGENDA:

- ZEMPLÍN
- ..... DOLNOZEMPLÍNSKE NÁREČIA
- STREDOZEMPLÍNSKE NÁREČIA
- HORNOZEMPLÍNSKE NÁREČIA

VOJVODINA

SITUAČNÁ MAPA SKÚMANÝCH MIEST

